

JUHÁSZ GYULA

A Teleki-kormány külpolitikája a „furesa háború” idején

A második világháború kirobbanását követő néhány hónap történetét, az 1939 szeptemberétől — 1940 tavaszáig terjedő időszakot a nemzetközi történetírás a „furesa háború” jelzővel illeti. Az ellenforradalmi Magyarország külpolitikájának tanulmányozása a világháború eme szakaszában lehetőséget ad számunkra; hogy feltárjuk azokat a súlyos ellentmondásokat, amelyek a Teleki-kormány egész külpolitikai koncepcióját terhelték, s amelyek szükség-szerűen vezettek e politika teljes csődjéhez és összeomlásához.

Mint ismeretes, 1939 szeptemberében, a háború kirobbanásakor Magyarország nem vett részt közvetlenül a hadműveletekben, sőt nem tett eleget a német kormány ama kívánságának, hogy a Wehrmacht alakulatait átengedje magyar területeken Lengyelország hátbatámadására.¹ Ugyanakkor a magyar kormány nem tett semlegességi nyilatkozatot sem, s azt a hivatalos felfogást képviselte, hogy *Magyarország nem semleges ország, hanem a tengelyhatalmakkal barátságos viszonyban álló nem hadviselő fél*. Az a tény, hogy Magyarország a háború kirobbanása után nem tett semlegességi nyilatkozatot, nem csak a németek határozott kívánsága volt.² Annak az elképzelésnek, amelyre Teleki kormányának külpolitikája épült, vagyis a „két vas tűzben-tartásának politikája” mint általános cél, s a revíziós törekvések megvalósí-tása (elsősorban Romániával szemben) mint konkrét feladat, ez az állapot felelt meg a legjobban. A diplomáciai iratok sokasága bizonyítja, hogy a magyar kormány tevékenységének cselekvő rugója a háború kirobbanásakor és az azt követő időszakban a Romániával szembeni revíziós követelések vágya volt. Erre összpontosította egész gyakorlati tevékenységét. A magyar kormány éppen ezért nem is kívánta magát a szigorú semlegesség mellett lekötöni. Terveinek véghezvitelére minden eshetőségre szabad kezet akart biztosítani magának.

A magyar külpolitikának a háború kirobbanása után is a német orien-táció, a fasiszta Németországgal való szövetség volt a fő vonala, mégis a magyar uralkodó osztályoknak az a csoportja, amelyhez Teleki Pál is tar-tozott, a világháború kirobbanásakor kétkedve nézte a hitlerista hadigépezet

¹ A Teleki-kormánynak a német—lengyel háborúval kapcsolatos állásfoglalásáva, e tanulmány nem kíván foglalkozni. Magyarország külpolitikájának elemzésére a második világháború kirobbanásának napjaiban az Acta Historica. 1961. 1—2. számában meg-jelent „Beiträge zu Ungarns Außenpolitik in den Tagen des Ausbruchs des zweiten Welt-krieges,” c. tanulmányban tettem kísérletet.

² 1939. szept. 1-én Erdmannsdorff budapesti német követ üzenetet adott át Csákynek, amelyben Ribbentrop kérte, hogy a magyar kormány ne tegyen semlegességi nyilatkozatot. Akten zur Deutschen Auswärtigen Politik. Serie D. (1937—1945) Band VII. No. 519.

megindulását. Azok az ellenforradalmi politikusok, akik a háború kirobbanása előtt reménykedve figyelték a nyugati hatalmak és a fasiszta Németország kiegyezésére, a német agresszió kelet felé, a Szovjetunió elleni irányítására tett kísérleteket, megdöbbenéssel fogadták a szovjet—német megnemtámadási egyezmény létrejöttének híret, s egyáltalán nem örültek annak, hogy a háború nem a Szovjetunió ellen indult meg, hanem a nyugati hatalmak és Németország között robbant ki.

Telekit és az uralkodó osztály egyes messzebbre látó képviselőit nem tévesztették meg a lengyel fronton elért gyors háborús sikerek (s a németek későbbi háborús sikerei sem). Meggyőződésük volt, hogy az 1939. szeptember 1-én kirobbant világháború nem lesz rövid villámháború, hanem hosszú, kimerítő harcok után Németország háborús vereségével, vagy nagymértékű legyengülésével végződik. Ebből a meggyőződésből kiindulva az volt a felfogásuk, hogy a háború ilyen kimenetele alapján Kelet- és Délkelet-Európában olyan helyzet alakulhat ki, amely az antifasiszta, forradalmi mozgalmak nagyarányú fellendüléséhez, a népellenes rendszerek összeomlásához vezethet. Ezért — véleményük szerint — az ellenforradalmi Magyarországnak a lehetőségekhez mérten távol kell maradnia a háborútól, óvakodnia kell attól, hogy nyílt fegyveres konfliktusba keveredjék a nyugati hatalmakkal, s ily módon kell biztosítani, a lényegében érintetlenül maradt fegyveres erőkre támaszkodva, a rendszer átmentését a nagy világégésen.

Teleki ezeket a nézeteket később 1941 elején írásban is kifejtette a londoni és washingtoni követekhez küldött tájékoztatójában. Kormányának külpolitikai vonaláról a következőket írta:

„A magyar kormánynak fő feladata ebben az európai háborúban az, hogy Magyarország katonai, anyagi és népi erejét a háború végéig konzerválja. Mindenáron távol kell maradnia a konfliktusban való részvételtől. A háború kimenetele kétséges. De minden eshetőségben Magyarországnak fontosabb, hogy megtépázatlanul álljon ott az európai konfliktus befejezősédének periódusában. Nagyon könnyen megtörténhetik, különösen Németország esetleges vereségének esetén, vagy még Németország nem is egészen teljes veresége esetén, hogy a háború végén akár egész Európában, akár Európának ebben a keleti részében kaotikus állapotok állanak be, amelyek legnagyobb veszéllyel azon államokra fognak járni, amelyek védtelenek, amelyek anyagi eszközeiket és hadseregüket a konfliktus befejeződése előtt feláldozták...” A Magyarországot érhető „veszélyek” között különös hangsúllyal említi az általános kommunista veszélyt, „... amely Európának ezt az egész részét, melyben Magyarország is fekszik, érheti”.³

Fentebb már említettük, hogy a magyar kormány külpolitikájának ez általános célkitűzésén túl, gyakorlati programja a Romániával szembeni revíziós követeléseknek a *fennálló európai háborús konfliktus* legmegfelelőbb pillanatában való megvalósítása volt. Ennek az álláspontnak valódi értelmét gróf Bethlen István fogalmazta meg, aki a várható békefeltételekről készített emlékiratában 1940 elején, sürgetve az erdélyi revízió megvalósítását még a háború befejezése előtt, a következőket írta: „... nekünk magunkra hagyatva, semmiképp sem lesz erőnk ahhoz, hogy a létrejött új rendet (a

³ Magyarország és a második világháború. Bpest, Kossuth Kiadó, 1959. 126. sz. irat. 321. l.

győztes hatalmak által leszögezett status quot — J. Gy.) egy későbbi időpontban a magunk javára revízió alá vétessük, vagy kikorrigáljuk.”⁴

A magyar kormány a „furesa háború” idején a területi revízió megvalósításának követelését szorosan összekapcsolta a szovjetellenesség hangoztatásával. S ehhez különösen kedvező alapot teremtettek azok a nyugati próbálkozások, amelyek a Szovjetunió elleni kapitalista egységfront létrehozására irányultak. A magyar kormány a Romániával szembeni területi revízió szükségességét, elsősorban a nyugati hatalmak kormányai előtt, azzal igyekezett indokolni, hogy ez fontos láncszeme a Közép-Európát „fenyegető szovjet veszély” elhárításának. Hangsúlyozta, hogy az ellenforradalmi Magyarország hivatott a Kárpátok medencéjében az európai polgári rend védelmére. E feladatnak azonban csak úgy tud eleget tenni, ha a Kárpátokat ellenőrzése alatt tartja, vagyis, ha az erdélyi revíziót a fennálló háborús konfliktus folyamán megvalósítja.

Csáky külügyminiszter 1940 februárjában Sumner Wellesnek, az Egyesült Államok külügyminiszter helyettesének küldött üzenetében a következőket írta: „... Magyar—román vita hosszú időre, esetleg véglegesen csak úgy oldható meg, ha Magyarország a Kárpátok medencéjében döntő befolyást nyer. A megváltozott nemzetközi helyzet következtében Magyarország csak ilyen módon töltheti be katonai-politikai feladatát. Sajnos a román nemzet úgy katonailag (hangsúly a katonai erényeken), mint fegyverzetileg oly gyenge, hogy Európa és a polgári rend ellen keletről induló támadást nem tudná és nem is akarná megállítani...”⁵

A Teleki-kormány külpolitikai vonalvezetése azonban súlyos ellentmondásokat rejtett magában. A háború kirobbanását követő helyzet, a hadviselő felek között kialakult erőviszonyok következtében, amikor sem Németország, sem pedig a nyugati hatalmak nem tettek kezdeményező lépést, hogy Közép- és Délkelet-Európát a nyílt háborús konfliktus színterévé tegyék, kedvezett ugyan bizonyos mértékig Teleki ama elképzelésének, hogy Magyarország valóban távol maradjon a háborús konfliktustól. Az a gyakorlati program azonban, amely a kormány minden külpolitikai lépését a revízió megvalósításának lehetőségétől tette függővé, Teleki elképzeléseinek összeomlásához vezetett, s fokozta annak lehetőségét, hogy a magyar kormány eszközzé váljék a német diplomácia kezében a német imperializmus délkelet-európai terveinek megvalósításában.

*

Mint ismeretes, a Lengyelország felett aratott gyors győzelem után Németország nem indított azonnal támadást a nyugati fronton. Tanulmányunknak nem feladata annak részletes elemzése, hogy milyen okok játszottak abban közre, hogy bár a nyugat elleni támadás utasításai már 1939. október 9-én készen álltak, a támadás megindítására csak 1940 tavaszán került sor. Csak annak leszögezésére szorítkozunk, hogy Németországnak feltétlen érdeke volt a délkelet-európai nyugalmi helyzet fenntartása, annál is inkább, mert a fokozatosan kialakuló angol gazdasági blokád következtében a „Südostraum” gazdasági kincseinek zavartalan és egyre nagyobb arányú kiaknázása lét-

⁴ Emlékirat a várható békefeltételekről. O. L. Küm. res. pol. 1940—41—232.

⁵ O. L. Küm. res. pol. 1940—10—95.

szükséglete volt a német háborús gépezetnek. Az erőteljes gazdasági behatolás érdekében a német kormány már 1939 szeptemberében nagyarányú diplomáciai akciót indított meg.⁶

A Deutsche Diplomatisch-Politische Korrespondenz — a német külügyminisztérium félhivatalos kiadványa — 1939 szeptemberi száma a délkelet-európai államoknak Németországgal való kapcsolatairól leszögezi: Németországnak érdeke, hogy e térség ne vessen magát kalandokba és Németországgal való viszonyainak megrázkódtatásait ne idézze elő. A közlemény hangoztatta, hogy Németország kész minden erejével veszélyeztetett érdekeit megóvni és megvédelmezni.⁷

A német gazdasági szükségletek kielégítésében Délkelet-Európában a legnagyobb szerepet a román nyersolaj kiaknázása játszotta. Ugyancsak nagy jelentősége volt a jugoszláv ércbányászatnak is. Ily módon Románia és Jugoszlávia a német diplomáciában sokkal fontosabb szerepet töltött be, mint a lényegében csak mezőgazdasági produktumokat szállító Magyarország. Emellett a németek magyarországi pozíciói sokkal szilárdabbak voltak, mint az angol—francia garancia alatt álló Romániában vagy Jugoszláviában.

Ez a helyzet kihatott a német kormánynak Magyarországgal szemben folytatott politikájára is. A háború kirobbanását követő hónapokban nem igen hangoztak el „baráti” nyilatkozatok német hivatalos részről. Sőt a német diplomáciai testület tagjai, elsősorban Bukarestben, óvakodtak attól, hogy a magyar diplomáciai testület tagjaival szorosabb kapcsolatokat tartsanak fenn, mert ez mindig gyanús lehetett a román kormány szemében.⁸ Minden egyes olyan diplomáciai lépés vagy politikai nyilatkozat, amely Románia ellen irányult, a németek határozott ellenállásába ütközött. 1939 őszén a német kormány nem lépett fel nagyarányú politikai követelésekkel Magyarországon, ez azonban természetesen nem jelentette azt, hogy ne reagált volna hevesen a magyar kormány legkisebb olyan intézkedésére is, amelyet érdekeire sérelmesnek vélt. Különösen élesen támadták a magyar kormányt a lengyel menekültekkel szemben tanúsított magatartását. 1939 szeptember végén és októberben Erdmannsdorff budapesti német követ szinte másnapon-

⁶ Sztójay Döme berlini magyar követ 1939. szept. 11-én küldött jelentésében, foglalkozva az angol blokádháború várható következményeivel, a következőket írta: „... a Südostraum, amelynek államai már eddig is a legszorosabb kapcsolatokat tartották fenn a Német Birodalommal, és ahonnan a román nyersolaj, jugoszláv érc, gabona, vágó állat, hús, zsír, hüvelyesek, gyümölcs ellátásunk zavartalansága közlekedésileg is legkönnyebben biztosítható. Az említett gazdasági területekkel való kapcsolatok eddigi fenntartása és a háborús szükség teremtette emelése érdekében elképzelhető, hogy a Német Birodalom a legintenzívebb diplomáciai akciót tette folyamatba.” A jelentés további részében Sztójay közli, hogy von Hassel különleges gazdasági megbízatásokkal a skandináv és a balti államokban, von Clodius pedig a délkeleti-európai államok fővárosaiban folytat tárgyalásokat. O. L. Küm. pol, 1939—21—4597 (4597).

⁷ O. L. Küm. pol. 1939—21—4974. „... Deutschland hat keine weiteren politischen Interessen im Südosten, es hat nur ein Interesse daran, daß dieser Raum sich nicht in Abenteuer stürzt und Erschütterungen seiner eigenen und Deutschlands Beziehungen herbeiführt. Auch die Staaten des Südostens selbst werden, — allein schon angesichts des Schicksals, in das sich Polen leichtfertig hat hineintreiben lassen — keine Lust verspüren, sich irgendwelchen Mächten und ihren wahnsinnigen Zielen zuliebe aufzuopfern ... Deutschland ist bereit, mit aller seiner Kraft an jeder Stelle gefährdete Interessen zu wahren und zu schützen.”

⁸ Baitz Oszkár bukaresti magyar katonai attasé írja 1939. okt. 4-i jelentésében: „A háború kitörése óta méginkább meg kellett értenem, hogy a németek a magyar—német barátságot Bukarestben nem éppen szívesen fitogtatják ...”

ként megjelent a Külügyminisztériumban, ahol a szóbeli és írásbeli jegyzékekben a lengyel hadifogolytáborokból szerzett értesüléseire hivatkozva a semlegesség megsértésével vádolta a magyar kormányt. „Erdmannsdorff német követ sűrű látogatásainak fő témája az utóbbi időkben — írja Csáky október 21-én a Minisztertanács számára készített feljegyzésben — a lengyel menekültekkel szembeni bánásmódunk. Irányelve a sokszor kicsinyességig menő akadémikuskodás: mindent kifogásol és azt tartja, hogy nem úgy bánunk a lengyelekkel, mint azt semlegességünkben következtetni lehetne... Tekintettel arra, hogy Erdmannsdorff eljárása egyenes és következetes irányba halad, közel fekvő az a gondolat, hogy Németország részéről támasztható sérelmekre gyűjt anyagot.”⁹ A diplomáciai zsarolás eme módszerét más vonatkozásban is rendszeresítették. Sztójay ezekben a hónapokban rendszeresen küldte táviratait és jelentéseit arról, hogy a német politikai körök elégedetlenek a magyar sajtó magatartásával, általában a magyarországi helyzettel, ijedten emlegetve, hogy véleménye szerint ez Magyarország megszállásához is vezethet.¹⁰ Hasonló jelentések érkeztek a prágai konzulátustól, a bukaresti magyar diplomáciai képviselőtől, azzal a tartalommal, hogy német diplomataktól szerzett „bizalmas értesülések” szerint a német kormánynál nagyfokú elégedetlenség tapasztalható a magyarországi helyzet miatt. Horthy végül is 1939. november 3-án levelet írt Hitlernek, hivatkozva arra, hogy értesülései szerint Németország magatartása megváltozott Magyarország iránt, amely csak hamis hírek eredménye lehet, s biztosította Hitlert arról, hogy Magyarország szilárdan Németország oldalán áll.¹¹

A német diplomácia ezen akciói elsősorban arra irányultak, hogy Magyarországon is biztosítsák a német gazdasági szükségletek fokozottabb kielégítését. Az 1939 szeptemberi német—magyar gazdasági tárgyalásokon Clodius „támogatást kért az ésszerűség határain belül Németország ellátása részére...”¹² Többletszállítást követelt állat és állati termékekből, különösen zsírból 7 millió márka értékben. Követelte a heti 4500 darab sertéskontingens, valamint a szarvasmarha-, a takarmány-, a gabonakontingens emelését. E gazdasági tárgyalások leglényegesebb pontja a németek azon követelése volt, hogy emeljék fel a márka árfolyamát. „Clodius részint — írja a fent idézett jelentés — prestis szempontokból a Reichsbank elnökére való hivatkozással, részint a magyar piacnak a Balkán felé való fontosságára hivatkozással és végül németországi exportunk megkönnyítése szempontjára való utalással inszistál a márka-árfolyam felemelésén.”¹³

Ezeken a tárgyalásokon a márka árfolyamának felemelését visszautasították.¹⁴ Teleki ugyancsak nem adta beleegyezését ahhoz, hogy Kárpát-

⁹ O. L. Küm. pol. 1939—21/7—7313.

¹⁰ C. A. Macartney : October Fifteenth. Edinburgh. 1956. I. köt. 374. l.

¹¹ Documents on German Foreign Policy (a továbbiakban: DGFP). Series D. Volume VIII. 328. sz. irat.

¹² Feljegyzés a magyar-német gazdasági tárgyalásokról. 1939. szept. 19. O. L. Küm. gazd. pol. 1939. Német dosszié. 103.

¹³ A márka árfolyamának felemelése mögött az a szándék húzódott meg, hogy ily módon is fokozzák Magyarország gazdasági kizsákmányolását, amit már a létrehozott egyenlőtlen feltételeken alapuló gazdasági szerződések amúgy is eléggé biztosítottak. A márka árfolyamának felemelése a pengőhöz viszonyítva gyakorlatilag azt jelentette volna, hogy ugyanolyan mennyiségű német importáruért jóval nagyobb mennyiségű exporteiket kellett volna szállítani Németországnak.

¹⁴ O. L. Küm. gazd. pol. 1939. Német dosszié. 103.

Ukrajnában a németek ellenőrzése alatt folyják az olajkutatás és kitermelés.¹⁵ A német kormánynak azonban kezében volt a megfelelő eszköz ahhoz, hogy gazdasági követeléseinek maradéktalanul érvényt szerezzen. Miután a német kormány vonakodást tapasztalt 1939 őszén magyar részről gazdasági követeléseinek kielégítésével szemben, továbbra is fenntartotta bizonyos hadianyagok szállításának tilalmát Magyarországra.¹⁶ S visszautasította a magyar kormány ismételt kéréseit a szállítási tilalom felfüggesztésére,¹⁷ illetve csak részlegesen módosította azt 1939 október közepén.¹⁸ A német fegyverszállítások korlátozása súlyosan érintette a romániai területi követeléseinek mielőbbi érvényt szerezni kívánó magyar kormány fegyverkezési programját. A német követelések kielégítésével szembeni vonakodás ezért nem is tartott sokáig. A magyar kormány 1939 decemberében újabb kérelemmel fordult a német kormányhoz: tegye lehetővé 127 millió márka értékben hadianyagok szállítását Magyarországra.¹⁹ 1940. január 16-án német—magyar fegyverszállítási egyezményt írtak alá Budapesten, amelynek eredményeként eleget téve a német követeléseknek, felemelték a márka árfolyamát, s a magyar kormány ígéretet tett arra, hogy a jövőben igyekezni fog gazdaságilag minden tekintetben segíteni Németországot.²⁰

A magyar kormány a háború kirobbanását követő hónapokban továbbra is igyekezett a tengelyhatalmakon belül erősen Olaszországra támaszkodni. A magyar sajtó tüntetően hangsúlyozta az olasz—magyar viszony bensőségességét. Az olasz politikusok megnyilatkozásai, a magyar kormánnyal folytatott diplomáciai üzenetváltások nem szűkölködtek az olasz—magyar érdekösség hangoztatásában. A valóságban azonban a magyar kormány sokkal kevésbé számíthatott Olaszország támogatására, mint a háború kitörését megelőzőleg.

Olaszország a háború kitörése után Délkelet-Európában és a Balkánon kialakult helyzetet arra igyekezett felhasználni, hogy az „olasz hegemonia” megteremtése érdekében növelje befolyását a de facto semleges délkelet-európai országokban, s ily módon próbálta csökkenteni a számára egyáltalán nem kívánatos német hatalmi túlsúlyt e térségben. A tengelyhatalmakon belüli erőegyensúllyal kapcsolatban Mussolini az 1939 áprilisi olasz—magyar tárgyalásokon kifejtette, hogy ezt az egyensúlyt úgy lehet biztosítani, ha a tengelyhez minél több kis- és középállam csatlakozik. S mivel — nézete szerint — Rómán keresztül könnyebb ezeket az államokat a tengelyhez kapcsolni, ez a helyzet elsősorban Olaszországot erősítené.²¹

Az olasz kormány arra számítva, hogy Olaszország mint „nem hadviselő fél” növelheti befolyását a német fenyegetés súlya alatt tengelybarát politikát folytató országokban, a semleges délkelet-európai és Balkán államok csoportosulásának létrehozását tervezgette, amelyben a vezető szerepet termé-

¹⁵ DGFP. VIII. 185. sz. irat.

¹⁶ 1939. aug. 31-én Woermann, a német külügyminisztérium államtitkár-helyettese közölte Sztójayval, hogy a magyar kormány Németországgal szemben tanúsított bizonytalan magatartása miatt bizonyos hadianyagok Magyarországra szállítását betiltották. O. L. Küm. Számjel. 1939. A berlini követség számjeltáviratai. III. 442.

¹⁷ DGFP VIII. 9. és 238. sz. iratok.

¹⁸ Uo. 253. sz. irat.

¹⁹ Uo. 469. sz. irat.

²⁰ Uo. 545. sz. irat.

²¹ O. L. Küm. res. pol. 1939 — 23 — 426. Csáky feljegyzése az 1939. úpr. 21-i római megbeszélésekről.

szetesen, mint földközi-tengeri nagyhatalom, Olaszország játszotta volna.²² Ebből az elvből kiindulva az olasz kormány mindenképpen támogatta azt a német törekvést, hogy a délkelet-európai nyugalmi állapot fennmaradjon. Ez azonban bizonyos mértékű összeütközést jelentett a magyar törekvésekkel, mert Olaszországnak sem volt érdeke a román—magyar ellentétek kiéleződése. A magyar kormány a területi revízió megvalósításáért indított akcióinál nem számíthatott az olasz kormány együttműködésére és támogatására, sőt Ciano a háború kezdetétől fogva ismételten mérsékleltre és türelemre intette. 1939. szeptember 25-én Villani Frigyes római magyar követ táviratilag jelentette a külügyminiszternek, hogy Ciano reméli „...szomszédainkkal, Romániát is beleértve, viszonyunkat még lehetőleg javítani fogjuk... Közép- és Kelet-európa semleges államai ma Róma felé orientálódnak, aminek a jövőben nagy jelentősége lehet.”²³ Ugyanerről jelentett néhány hónappal később, szeptember 28-án is: „Ciano grófnak úgy látom az az elgondolása, hogy semleges államok csoportosulását kellene előmozdítani. Ezt azonban határozottan kifejezésre nem juttatta, csak azt ajánlotta újból, hogy szomszédainkkal való jóviszonyra legnagyobb súlyt helyezzük.”²⁴

A „furcsa háború” egész időszakában az olasz—magyar kapcsolatok a *lényegét tekintve* nem is terjedtek ezen túl. A figyelmeztetések megismétlődtek minden olyan alkalommal, amikor a magyar kormány olyan elgondolásokat ismertetett az olasz kormányval, olyan lépéseket tervezett vagy tett, amelyek a román—magyar ellentétek kiéleződéséhez vezethettek, veszélyeztetve ily módon a német és olasz érdekeket Délkelet-Európában.

A nyugati nagyhatalmak, Anglia és Franciaország magatartásában a tengelybarát politikát folytató Magyarországgal szemben bizonyos változás tapasztalható a háború kirobbanása után. A Teleki-kormány „ingadozása”, az a tény, hogy nem lépett be a háborúba 1939 szeptemberében Németország oldalán, arra készítette a nyugati hatalmakat, hogy a hivatalos politika iránti tapintatos magatartással, bizonyos gazdasági kedvezmények lehetővé tételével távoltartsák Magyarországot a németek felé teendő további lépésektől, s a háborúba való belépéstől. A Magyarországgal szemben tanúsított „megértő” magatartásban természetesen szerepet játszott az a tény is, hogy Romániát garanciális egyezmény kötötte Angliához és Franciaországhoz, s ezért az angol diplomácia egyik legfontosabb feladata volt Budapesten a magyar kormány visszatartása Románia megtámadásától.

1939. szeptember 12-én Barcza György londoni magyar követtel folytatott beszélgetés alkalmával Cadogan, az angol külügyminisztérium vezetőjére kijelentette, hogy Magyarország kényes és nehéz helyzetével az angol hivatalos körök tisztában vannak és értik, hogy a magyar kormány részéről „... semmiféle nyílt semlegességi nyilatkozat sem hangozhat el, utóvégre az a fontos, hogy egy állam tényleg semleges maradjon és nem az, hogy azt kifelé is nyíltan kimondja”. Megértését fejezte ki az iránt, hogy a magyar

²² Ciano naplójának 1939. szept. 24-i bejegyzésében található a következő feljegyzés: „... Megkértük Attolicon, vegye fontolóra a semlegesek tömbje megalakításának ötletét és igyekezzék, hogy legalábbis külső megjelenési formájában gazdasági látszatal legyen...” Ciano naplója. 1939—1943. Bpest, Athenaeum. 1939. szept. 24. 160. l. Ciano utasítása Attoliconak megtalálható: I Documenti Diplomatici Italiani. Róma. 1954. Nona Serie. Volume I. 394. sz. irat.

²³ O. L. Küm. Számjel. 1939. (Bejövő) Róma.

²⁴ Uo.

kormány igyekszik „... a németekkel minden kihívásnak még a látszatát is kerülni, gazdasági téren a német igényeket messzemenően kielégíteni”.²⁵ Szeptember 16-án Sargent, az angol külügyminisztérium politikai osztályának vezetője, Anglia blokádtévedéseivel kapcsolatban pedig közölte Barczával, hogy az angol kormány, ismerve Magyarország különlegesen nehéz helyzetét, „... jól tudja, hogy a Németországgal szomszédos olyan államokra nézve, amelyek eddig is gazdasági produktumokat szállítottak a németeknek, ez a kérdés a mai háborús helyzetben elsősorban politikai jelleget öltött... ennek tudatában az angol kormány tekintettel is lesz különleges helyzetünkre”.²⁶ 1939 novemberében titkos megbízottja útján²⁷ maga Chamberlain is közölte Barczával, hogy „nagyra értékeli és becsüli a magyar kormány magatartását”.²⁸

Az általános „megértő” kijelentéseken túlmenően a nyugati hatalmak kormányai óvatos magatartást tanúsítottak a magyar kormány revíziós politikájának kérdésében is. A magyar diplomácia a háború kirobbanása után igen élénk tevékenységet folytatott Londonban és Párizsban Csehszlovákia függetlenségének és határainak háború utáni helyreállításával szemben, különösen az ún. Csehszlovák Bizottság megalakulása után. Az angol és francia kormánykörök igyekeztek megnyugtatólag hatni a magyar kormányra. Khuen-Héderváry párizsi magyar követ 1939. október 12-én kelt jelentésében írja: „Bonnet... azt mondta, hogy a francia kormány nem gondol arra, miszerint magát Csehszlovákia mellett és Benes rehabilitációja érdekében lekösse.”²⁹ Hasonló értelemben jelentett Barcza is november 14-én Cadogannel folytatott beszélgetése alapján: „Cadogan vezértitkár nyíltan megmondta nekem, hogy ma még korai volna Közép-Európa jövőbeli rendezésének kérdéséről részletesen beszélni.”³⁰ Egy másik jelentésében beszámolt a londoni török követtel³¹ folytatott megbeszéléséről, aki szoros összeköttetésben állt az angol kormánnyal. A török követ elmondta Barczának, hogy információi szerint, ha Hitler hajlandó lenne nem túl hosszú időn belül egy megegyezéses béke létrehozására, Anglia lemondana „... a régi Lengyelország és Csehszlovákia eredeti integrális helyreállítási lehetőségéről... Csehszlovákiát tisztán néprajzi alapon szándékoznak helyreállítani”.³²

A nyugati hatalmak ezen álláspontja szorosan összefüggött a „furcsa háború” idején azokkal a próbálkozásokkal, amelyek a nyugati hatalmak és Németország kiegyezésére, s egy szovjetellenes kapitalista egységfront létrehozására irányultak. S ezért Csehszlovákia esetében csak a München után megmaradt határok visszaállításának szükségességét hangoztatták, de nem kötötték le magukat az 1938 előtti Csehszlovákia helyreállítása mellett.

Magát a Csehszlovák Bizottságot az angol kormány csak 1940. január 6-án ismerte el. Chamberlain 1940. február 24-i beszédére, amelyben Csehszlovákia függetlenségének helyreállításáról is szólt, a magyar sajtó ingerült támadással reagált. Hasonló modorú beszédet tartott március 6-án Csáky a

²⁵ O. L. Küm. pol. 1939. — 21 — 4297 (4781)

²⁶ Barcza jelentése. O. L. Küm. pol. 1939 — 21 — 4618 (4783).

²⁷ Chamberlain titkos megbízottja az olasz és magyar kormányok felé Dingli, a londoni olasz nagykövetség jogtanácsosa volt.

²⁸ O. L. Küm. res. pol. 1939 — 2 — 1092.

²⁹ O. L. Küm. res. pol. 1939 — 11 — 936.

³⁰ O. L. Küm. res. pol. 1939 — 2 — 1068.

³¹ Rüstü Arras.

³² O. L. Küm. pol. 1939 — 21 — 4297 (7629).

képviselőházban egy interpellációs kérdésre adott válaszában.³³ Csáky beszéde után angol kormánykörök a Pester Lloyd londoni tudósítóját felhatalmazták egy olyan értelmű tudósítás közzétételére, hogy az angol kormány háborús céljai között *csak általában deklarálta a cseh és szlovák függetlenség helyreállítását*. Az új állam formájára, kiterjedésére és határaitra vonatkozólag azonban semmiféle formában nem kötelezte el magát. A Csehszlovák Bizottság célja a menekült cseh polgári lakossággal és hadsereggel való foglalkozás, s nem feladata az 1938 előtti Csehszlovákia helyreállításának kérdéseivel foglalkozni.³⁴

Gazdaságilag az angol kormány tevékenysége elsősorban arra irányult, hogy ellensúlyozza a német nyomást, igyekezett megkönnyíteni Magyarország nyersanyagbeszerzését. Titkos diplomáciai úton, több alkalommal, értésére adta a magyar kormánynak, hogy amennyiben biztosítékokat tud adni arra, hogy a Magyarországra szállított nyersanyag nem jut át Németországba, s kezdeményező lépéseket tesz Anglia felé, akkor „... Magyarország ipari termelését a sokszorosára fokozhatja, mert Nagy-Britannia minden rendelkezésére álló eszközzel a magyar gazdasági prosperitást elő fogja mozdítani”³⁵

Az angol kormány „megértő” magatartása és gazdasági engedményei Magyarország irányában nem csak abban gyökereztek, hogy ily módon ellensúlyozza a német befolyást és tartsa távol a németeknek teendő még nagyobb engedményektől a magyar kormányt. Szerepe volt ebben a nyugati hatalmak szovjetellenes terveinek is. A Szovjetunió elleni kapitalista egységfront létrehozására irányuló törekvések — mint már említettük — tovább hatottak a háború kirobbanása után is. S ebben helyet kaphatott volna az az ellenforradalmi Magyarország, amely mindig kész lett volna egy ilyen szövetségben

³³ Csáky beszédében kijelentette, hogy „a magyar kormányzat minden tekintetben jövő hatalomnál igen erősen figyeli azt a tevékenységet, amelyet a különböző csehszlovák irodák, vagy bizottságok, vagy komiték folytatnak”. Majd reményét fejezte ki, hogy a nyugati hatalmak nem mentek el annyira, „hogy bármilyen ígéretet tettek volna bármilyen cseh-szlovák hatóságnak... és hogy egy ilyen ígérettevéstől a mai körülmények között, a közel jövőben és talán a távolabbiában is mindenesetre tartózkodni fognak”. Képviselőházi Napló. IV. köt. 1939. júl. 10., 1940. márc. 6.

³⁴ Pester Lloyd. Abendblatt. 1940. márc. 8. „London, 7. März. Die Rede des Grafen Csáky, bzw. ihr Auszug wurde in allen englischen Presseorganen an prominenter Stelle veröffentlicht. In politischen Kreisen Londons haben die Ausführungen des ungarischen Außenministers lebhaftige Aufmerksamkeit erregt. Auf eine diesbezügliche Anfrage äußerte sich die amtliche Stelle Ihrem Korrespondenten über das vom Grafen Csáky behandelte tschecho-slowakische Problem wie folgt:

Die englischen Kriegsziele umfassen in der Tat die Wiederherstellung der *Selbstständigkeit der Tschechen und Slowaken*. Die englische Regierung hat sich aber in *keiner Weise in bezug auf die Staatsform, das Ausmaß und die Grenzen des neuen Staates festgelegt*. ... Die Gründung und Anerkennung des tschecho-slowakischen Komitees erfolgte aus besonderen Gründen, um ein Organ zu schaffen, das sich mit den Angelegenheiten der tschechischen Flüchtlinge und der aus den Flüchtlingen gebildeten tschechischen Armee beschäftigt. Die Bildung dieses Komitees ist aber für die Frage der Rekonstruktion der früheren Tschecho-Slowakei keineswegs präjudizierend. Sie dient lediglich dem festgelegten Zwecke während der Dauer des Krieges. *Es wäre irrtümlich, anzunehmen, daß die englische Regierung irgendwelche Verpflichtung übernommen habe, den alten Tschecho-Slowakischen Staat wieder herzustellen...*”

³⁵ Semsei Andor kairói magyar ügyvivő jelentése E. C. Heatcote-Smith angol főkonzullal folytatott megbeszéléséről. O. L. Küm. gazd. pol. 1939. 401. A jelentést idézi: *Berend T. Iván — Ránki György: Magyarország gyáripara a második világháború előtt és a háború időszakában (1933—1944)*. Bpest, Akadémiai Kiadó. 1958. 307. 1.

részvételn. Ily módon a nyugati hatalmak Szovjetunió elleni terveibe bele tartozott Magyarország katonai és gazdasági erejének növelése is.

A Szovjetunió, a magyar kormány szovjetellenes politikája ellenére, korrekt és barátságos magatartást tanúsított Magyarország iránt a háború kirobbanása után is. 1939 szeptember második felében Nyugat-Ukrajna és Nyugat-Belorusszia felszabadítása következtében Magyarország közvetlen szomszédságba került a Szovjetunióval. A szovjet kormány, amikor csapatai elérték a magyar határt, üzenetet intézett a magyar kormányhoz, amelyben közölte, hogy a Szovjetunió tiszteletben tartja Magyarország határait, s békében kíván élni összes szomszédaival.³⁶

1939. szeptember 24-én a Szovjetunió helyreállította a diplomáciai viszonyt a magyar kormánnyal, amely 1939 februárjában Magyarországnak az Antikomintern Paktumhoz való csatlakozásakor szakadt meg. A tárgyalások a diplomáciai viszony helyreállításáról már július elején megindultak. Előbb a varsói szovjet nagykövetségen keresztül,³⁷ majd Jungert-Arnothy volt moszkvai követ, mint a kormány megbízottja Párizsba utazott, hogy ott folytassa a tárgyalásokat a párizsi szovjet nagykövettel.³⁸ A magyar kormány új moszkvai követe Kristoffy József lett, aki szeptember 27-én mutatta be megbízólevelét Moszkvában. Kalinin, a Szovjetunió Legfelső Tanácsának elnöke, a megbízólevelét átadásakor hangsúlyozta, hogy a két ország között nincsenek érdekellentétek, s hogy a Szovjetunió fejleszteni kívánja Magyarországgal a politikai, gazdasági és kulturális kapcsolatokat.³⁹

A magyar kormánytól azonban mi sem állt távolabb, mint a valóban jószomszédi kapcsolatok fenntartása a Szovjetunióval. A Teleki-kormány külpolitikájának, a világháború eme periódusában is, éppen a szovjetellenesség volt egyik alapelve, amelyet csak erősített a nyugati kapitalista nagyhatalmak egyes politikai köreinek azon igyekezete, hogy Németország és a nyugati hatalmak között kirobbant háborút, a német—szovjet ellentétek felidézésével, Európa keleti térségeiben megnyitandó új hadszínterek révén a Szovjetunió elleni háborúvá változtassák. A „furesa háború”, a nyugati front megnyitásának halogatása, a magyar uralkodó osztály köreiben is élesztette a reményt, hogy létrejöhet a szovjetellenes kapitalista egységfront a Szovjetunió elleni általános támadáshoz. Erre gondolt Horthy, amikor 1939. november 3-án Hitlerhez írott levelében arra utalt, milyen hiba volt, hogy 1918-ban a nagyhatalmak, Anglia, Franciaország, Olaszország, Németország és az Osztrák-Magyar Monarchia nem indított közös és erőteljes támadást, Foch marsall javaslata alapján, a Szovjetunió ellen a proletárhatalom elpusztítására.⁴⁰

A szovjetellenes egységfront lehetőségeinek reményét az angol diplomácia tudatosan is erősítette a magyar kormányban. Barcza követi jelentéseiben 1939 őszétől rendszeresen tájékoztatta a kormányt az ezzel kapcsolatos értesüléseiről és benyomásairól. Október 31-én kelt jelentésében írja: „...Az angolok véleménye a jövőre nézve kettős: Németország belső gazdasági és esetleg politikai összeomlása és a német érdekek összeütközése a szovjet érdekekkel ... A szovjet és a németek közötti érdekösszeütközés angol

³⁶ C. A. Macartney : i. m. 369. l.

³⁷ O. L. Küm. res. pol. 1939 — 24 — 593.

³⁸ O. L. Küm. res. pol. 1939 — 24 — 787.

³⁹ C. A. Macartney : i. m. 369—370. l.

⁴⁰ DGFP VIII. 328. sz. irat, 378. l.

megítélés szerint a Baltikumban máris bekövetkezett és a Balkánon a jövőben könnyen bekövetkezhet.”⁴¹

November 14-én újabb jelentést küldött Sargenttal folytatott beszélgetéséről. Jelentésében leírja, hogy midőn kérdést intézett Sargenthez arról, hogy nem lenne-e helyes, ha minden európai hatalom együttműködve közös és általános támadást indítana a Szovjetunió ellen, az angol diplomata azt felelte, hogy „... ő is azt hiszi, sőt tudja, hogy Chamberlain úrnak is ez lenne a szíve vágya”, de amíg Hitler nem hajlandó egy józan békére, Anglia nem engedhet álláspontjából.⁴² Néhány nappal később, november 27-én küldött jelentésében pedig még körvonalazottabban összegezte értesüléseit e kérdéssel kapcsolatban: „... Minden józanul gondolkodó angol későbbi fő gondja a bolsevizmus továbbterjedésének lehetősége és ennek megakadályozása. Ezért azt hiszem, hogy ha ma Hitler kapható volna egy olyan békére, mely formailag némileg megóvná Anglia tekintélyét és lényegileg egy 50%-os kiegyezést jelentene, Chamberlain úr hajlandó lenne a németekkel kibékülni azon az áron, hogy ezután velük együtt akár politikailag, akár ha kell fegyveresen tegye ártalmatlanná és szorítsa ki ismét a szovjetet Európából”.⁴³

Ilyen szerepet szántak az 1939 november végén a finn kormány által provokált szovjet—finn háborúnak is. Barcza december elején részletes jelentésben számolt be a finn—szovjet háborúval kapcsolatos angol álláspontról. A szovjet—finn háború első napjaiban — írja — „mintha a németek elleni háború jelentősége is némileg elhomályosult volna... Több, úgy angol, mint diplomata részről azt a véleményt is hallottam, hogy a finn—szovjet háború, feltéve, hogy a finnek még egy ideig képesek lesznek magukat tartani, ugyanazt a jelleget fogja majd felvenni, mint annak idején a spanyol polgárháború. Az angolok és franciák egyelőre kerülnek a szovjettel való nyílt konfliktust, de úgy ők, mint a Nemzetek Szövetsége útján a többi államok közül is igen sokan, ha nem is hivatalosan, de úgynevezett önkéntesek és hadianyag küldése útján támogatni fogják a finneket. Ha ily módon a finnek sok hadianyagot és emberben is megerősítéseket fognak majd kapni, igen sokáig elhúzzhatják majd az ellenállást. Finnország így az anti-bolsevista harc színterévé válhatnék anélkül, hogy a konfliktusban hivatalosan más is venne részt...” A jelentésben továbbiakban egy nyílt szovjetellenes egységfront létrehozásáról szerzett értesüléseiről tudósít. „Anglia ma már egy közös bolsevizmus ellenes front kedvéért hajlandó lenne a németekkel egy megegyezéssel békét kötni. Sargent úr erre vonatkozólag azt mondta nekem, hogy ha a németek kaphatók volnának egy racionális békére és azután egy közös akcióra a szovjet ellen, úgy erről lehetne beszélni... Olaszország szerepe ebben a kérdésben döntő fontosságú, mert csakis Mussolini közvetíthetne és hozhatna létre egy ilyen nagyszabású bolsevizmus ellenes frontot, melyhez azután igen sok semleges többé-kevésbé csatlakozhatnék.”⁴⁴

Méltán éledt fel tehát a remény a magyar uralkodó osztályok köreiből a szovjet—finn háború kirobbanásakor. Ezért sietett Teleki miniszterelnök, szinte elsőként az európai államférfiak közül, nyilvánosan is hitet tenni a szovjetellenes egységfront gondolata mellett. December 5-én a képviselő-

⁴¹ O. L. Küm. pol. 1939 — 21 — 4297 (7625).

⁴² O. L. Küm. pol. 1939 — 21 — 4297 (7849).

⁴³ O. L. Küm. pol. 1939 — 21 — 4297 (8074).

⁴⁴ O. L. Küm. pol. o. 1939 — 12/10 — 8405.

házban tartott felszólalásában a szovjet—finn háborúról kijelentette: „Új, és a német—angol—francia háborútól különálló háború ez, amely mégis az európai országoknak a múltban és a jelenben egységes történelme folyamán — komplementer háborúnak mondható.”⁴⁵

Az általános kijelentéseken túlmenőleg azonban a magyar kormány konkrét tettekben is igyekezett bizonyítani, hogy kész a „nagy szabású bolsevizmus ellenes európai frontban” tevékenyen is részt venni. Teleki személyes ellenőrzése mellett szerveződtek a Finnországba induló önkéntes alakulatok. Csáky már december 5-én táviratban fordult az olasz kormányhoz, kérve, egyezzen bele abba, hogy a magyar önkéntesek olasz területen az olasz légióhoz csatlakozhassanak és együtt induljanak Finnországba.⁴⁶ Miután az olasz kormány diplomáciai okokból a kérést elutasította,⁴⁷ az önkéntes alakulat tengeri úton igyekezett célját elérni. A magyar kormány nemcsak önkénteseket, de jelentős mennyiségű hadianyagot is szállított a finn hadseregnek. Ebben jelentős segítséget nyújtott az angol kormány is. Az angol kormány a finnek részére történő magyar hadiszállításokhoz átengedett minden stratégiai nyersanyagot Magyarországra. Sőt, ezen túlmenőleg még részben finanszírozta is a finn hadianyag megrendeléseket Magyarország számára, fontos nyersanyagok szállításával. A finn katonai megrendelés értéke kb. 10 millió pengő volt. Ennek 1/3-a erejéig Anglia rezes, ólmot, gyapotot és kaucsukot szállított.⁴⁹ A Finnországba szállított hadianyagok közül elsősorban a magyar gyártmányú léghárító lövegek voltak jelentősek.

*

Bevezetőben már említettük, hogy a Teleki-kormány gyakorlati célja, a háború kitörése után, elsősorban a Romániával szembeni revízió volt, amelyet a fennálló európai háborús konfliktus befejeződése előtt kívánt megvalósítani.⁵⁰ Ez a program szabta meg a magyar kormány viszonyát a szomszéd országokhoz, s irányította tevékenységét és állásfoglalását a közép-európai és balkáni problémákkal kapcsolatban is.

Az 1939 szeptember elejei kudarc, amikor is a háború kirobbanását követő napokat — a német vétó miatt — nem használhatták fel arra, hogy a maguk külön háborúját Románia ellen elindítsák, nem jelentette azt, hogy a magyar kormány lemondott volna a tervről. Csak annyit jelentett, hogy a körülmények okozta kényszer átmenetileg elhalasztotta annak végrehajtását. Éppen ezért a kormány semmiféle lépést nem volt hajlandó tenni a román—magyar közeledés érdekében. Sőt visszautasította a román kormány minden kezdeményezését, azzal az indoklással, hogy elfogadhatatlannak tart minden más megoldást, mint a területi engedményeket.

Gafencu román külügyminiszter szeptember 14-i javaslatát arról, hogy Románia, Jugoszlávia és Magyarország tegyen a bledi megállapodáshoz hasonló

⁴⁵ Képviselőházi Napló. 1939. júl. 10. III. köt. 1939. dec. 5.

⁴⁶ O. L. Küm. res. pol. 1939 — 41 — 1083.

⁴⁷ O. L. Küm. res. pol. 1939 — 41 — 1096.

⁴⁸ O. L. Küm. res. pol. 1940 — 35 — 4.

⁴⁹ Berend—Ránki : i. m. 308. l.

⁵⁰ Saly Dező : Szigorúan bizalmas c. könyvében (Bpest, Anönimus. 1943) — leírja, hogy 1940. jan. 1-én a Külügyminisztériumban Ullein-Reviczky sajtófőnök előadást tartott a lapszerkesztőknek, amelyet e szavakkal kezdett: „A magyar külpolitikának egyetlen kérdése van: Erdély. Ezt a kérdést minden körülmények között és mindenáron megoldjuk.” (129. l.)

nyilatkozatot,^{50a} közösen vagy bilaterális alapon, válaszra sem méltatta.⁵¹ Annak ellenére, hogy a román külügyminiszter közölte Bárdossy bukaresti magyar követtel, hogy javaslatát csak tárgyalási alapnak tekinti, s nem ragaszkodik annak szövegéhez.⁵² Gafencu még ennél tovább is ment. Bertrand de Jouvenel francia publicista előtt — aki bukaresti megbeszélései után Budapesten Ullein-Reviczkyvel, a Külügyminisztérium sajtóosztályának vezetőjével is tárgyalt — azt fejtegette, hogy a háború után lehetségesnek tartaná „a magyar—román arrangement megteremtését”.⁵³ Amikor október 19-én a budapesti jugoszláv követ érdeklődött a Külügyminisztériumban, hogy mikor fog a magyar kormány reagálni a román egyezmény-tervezetre, azt a választ kapta, hogy nem kívánnak a javaslatra reflektálni, mert az *megnemtámadlási egyezményt* takar.⁵⁴ A magyar kormánynak Romániával szemben nem a közeledés, az ellentétek diplomáciai tárgyalások útján való áthidalása volt a politikai vonala, hanem a minél előbbi leszámolás a területi revízió jegyében, s ezért semmilyen kérdésben nem volt hajlandó az együttműködés útjára lépni.

Ezért helyezkedett szembe a magyar kormány azokkal a kísérletekkel is, amelyek 1939 őszén a délkelet-európai és a Balkán-államok semleges blokkjának létrehozására vonatkoztak.

Már utaltunk arra, hogy az olasz kormányt erősen foglalkoztatta egy olyan alakulat létrehozásának terve, amely elgondolásuk szerint növelhette volna Olaszország befolyását ezekben az országokban. Az olasz kezdeményezés azonban nem ment túl a kérdés általános felvetésén. Megbukott a németek ellenállásán, akik nem nézték volna túlságosan jó szemmel az olasz befolyás erősödését. Amikor a berlini olasz nagykövet 1939 szeptemberében a kérdést felvetette a német külügyminisztériumban, nem helyezkedtek ugyan nyíltan szembe az olasz javaslattal,⁵⁵ sőt szeptember 28-án Attolico azt jelentette Rómába, hogy német részről nincs ellenvetés a blokk létrehozása ellen.⁵⁶

^{50a} A Kisantant Állandó Tanácsa 1938. aug. 21—22-én a magyar kormánnyal folytatott előzetes tárgyalások alapján Bledben jegyzőkönyvtervezetet fogadott el. A tervezet első pontjában a kisantant államok elismerték Magyarország fegyverkezési egyenjogúságát. A második pontban Magyarország egyrészről, a kisantant államok másrészről kinyilvánították, hogy tartózkodnak egymással szemben az erőszakhoz való folyamodáshoz. Egyidejűleg egy pótjegyzőkönyv-tervezet is készült, amelyben Jugoszlávia és Románia valamint Magyarország megegyeznek abban, hogy a jószomszédi kapcsolatok rendezése és megjavítása érdekében, megvizsgálva az érzékeny ügyek megoldását elősegítő lehetőségeket, „... minden erejükkel azon lesznek, hogy megszüntessék a barátságos kapcsolatok kibontakozása elé háruló akadályokat”. A pótjegyzőkönyv-tervezet lényegében a kisebbségi kérdésben való megegyezést célozta, a kisebbségek megnevezése nélkül. A tárgyalások nem vezettek minden kérdésben megegyezésre, s ezért a jegyzőkönyvet nem tették közzé.

⁵¹ O. L. Küm. res. pol. 1939 — 27/a — 862. A Gafencu által javasolt franciayelvű nyilatkozat szövege a következő volt: „Fermement décidé de maintenir une attitude favorable à la paix dans le bassin Danubien, éviter toute agression et tout recours à la force et de créer, par une politique conciliante et juste, une atmosphère permettant d'améliorer et de consolider les bons rapports entre les Etats voisins et la bonne entente entre les nationalités, qui vivent à l'intérieur de chaque Etat, le Gouvernement roumain (hongrois) veillera dans un esprit équitable à l'application des mesures susceptibles d'assurer le développement des relations amicales avec la Hongrie (Roumanie).” Küm. Számjel. 1939. Bukarest (Bejövő).

⁵² O. L. Küm. pol. 1939 — 27/a — 436 (7302).

⁵³ O. L. Küm. pol. 1939 — 27 — 1012, 1032.

⁵⁴ O. L. Küm. res. pol. 1939 — 27/a — 932.

⁵⁵ DGFP VIII. 128. sz. irat.

⁵⁶ Ciano naplója. 1939. szept. 28-i bejegyzés. 162. l.

Ciano október 1-i berlini megbeszélései alkalmával azonban Hitler kijelentette, hogy bár Németországnak érdeke a délkelet-európai és balkáni államok semlegességének fenntartása, de a semleges blokk létrehozása azt eredményezné, hogy a jelenlegi helyzet kikristályosodnék, s megnehezítené a később esetleg szükségessé váló lépéseket.⁵⁷ Maga Mussolini is hamarosan elvetette a gondolatot, mert Olaszország esetleges háborúba lépésekor ideig-óráig megkötötte volna a kezét.⁵⁸

A semleges blokk gondolatát 1939 november elején, a Balkán Szövetség államaival folytatott előzetes tájékoztató eszmecsere után, konkrét formában a román kormány vetette fel újból. Tervezetet juttatott el a Balkán Szövetség államaihoz, amely a következő pontokat tartalmazta: A semleges blokk tagjai 1. semlegességi nyilatkozatot tennének a fennálló háborús konfliktussal kapcsolatban; 2. megnemtámadási szerződést kötnek egymással; 3. kötelezettséget vállalnának arra, hogy jóindulatú semlegességet tanúsítsanak, ha a blokk valamelyik tagja agresszió áldozatául esnek; 4. a közös határok mentén levő katonai alakulataikat demobilizáció útján csökkentenék; 5. fejlesztenék a gazdasági együttműködést a blokkban résztvevő államok között; 6. kölcsönös konzultációt valósítanak meg a semleges országok gazdasági érdekeinek védelmére; végül 7. az érdekelt országok külügyminiszterei tanácskozó testületet hoznának létre.⁵⁹ Magyarországra és Bulgáriára való tekintettel a status quo garantálását nem vették volna be a tervbe. Ugyancsak nem szerepelt volna segélynyújtási szerződés sem.⁶⁰

A tervezet szerint a semleges blokkban való részvétel nem érintette volna a tagállamok fennálló kötelezettségeit. Amennyiben a Balkán Szövetség tagállamai között a blokk létrehozására megegyezés jött volna létre, Jugoszlávia megbízást kapott volna, hogy Bulgáriát és Magyarországot kérje fel a csatlakozásra, az összes résztvevő állam pedig együttesen Olaszországhoz fordult volna.⁶¹

A délkelet-európai és balkáni semleges blokk létrehozásának terve élénk visszhangot váltott ki mind az érdekelt országok, mind a nagyhatalmak kormányköreiből.

A fokozódó német nyomás és fenyegetés súlyával szemben a délkelet-európai kisállamok kormányai bizonyos védelmet reméltek ez elképzelés megvalósítása révén, s a gazdasági lehetőségüket is növelhette volna. Cincar-Marković jugoszláv külügyminiszter az egyre nagyobbarányú német követelésekre utalva, november 23-án a magyar követtel folytatott beszélgetése alkalmával, az együttműködésnek éppen ezt az oldalát emelte ki, hangsúlyozva, hogy a dunai államok szolidaritását egyelőre minden eszközzel fenn kell tartani.⁶²

A délkelet-európai és Balkán-országokra nem csak a mohó német imperializmus árnyéka nehezedett, de egymás közötti ellentétek is feszültek közöttük. Ezek az ellentétek magán a Balkán Szövetségen belül is erősek

⁵⁷ Ciano's Diplomatic Papers. London. 1948. 314. 1.

⁵⁸ DFGP VIII. 266. sz. irat., 305. 1.

⁵⁹ Uo. 329, 371. sz. iratok.

⁶⁰ O. L. Küm. pol. 1939 — 63/7 — 7493 (7747). Máriaassy ankarai magyar követ számjeltávirata Szaradzsglu török külügyminiszterrel folytatott beszélgetéséről.

⁶¹ DFGP VIII. 358. sz. irat. 411. 1.

⁶² O. L. Küm. pol. 1939. — 16/7 — 7894.

voltak. Romániában és Jugoszláviában a német behatolás már a háború kirobbanása előtt is rendkívül erős volt. Gazdasági kapcsolataik intenzitása Németországgal állandóan növekedett, kormányai azonban nem folytattak egyértelműen tengelybarát politikát. Romániát garanciális egyezmény kötötte Angliához és Franciaországhoz. Jugoszlávia viszont állandóan ott érezte háta mögött az ugrásra kész fasiszta Olaszországot. Törökországot szövetségi szerződésben állt a nyugati hatalmakkal. Görögországot ugyancsak garantálták a szövetségesek. A Balkán Szövetségen kívül álló két állam, a német befolyás alatt álló Bulgária és Magyarország területi követelésekkel lépett fel Románia ellen, legfőbb külpolitikai feladatának tekintvén a revízió megvalósítását a még fennálló európai konfliktus lezárása előtt.

Ilyen körülmények között a semleges blokk létrehozása bizonyos mértékig az ellentétek áthidalását szolgálta volna, s nagyobb lehetőséget nyújtott volna a közös német veszéllyel szembeni védekezésre.

Ugyanakkor azonban a semleges blokk létrehozásának tervében fontos szerepet játszott a szovjetellenesség is. S nemcsak abban a vonatkozásban, hogy a kezdeményezőként fellépő Románia így remélt támogatást szerezni a beszaráb kérdésben. Azok az angol és francia politikai körök, amelyek a „furesza háború” időszakában a Szovjetunió-ellenes kapitalista egységfront megteremtéséről álmodoztak, fontos szerepet szántak e térségnek is terveikben. Barcza londoni követ így írt erről november 27-i jelentésében: „...Angol megítélés szerint Olaszország semlegessége és Európa délkeleti államainak semlegességben való megtartása nemcsak a jelen helyzetben, de a szovjet későbbi sakkbantartása szempontjából is rendkívül fontos. Cadogan úr a napokban mondotta nekem, hogy Olaszország, a dunai és balkáni államok együttvéve katonailag is mintegy 15 milliót kitevő hadereje már olyan tényezőt jelent, amely a szovjet ellen is számbavehető lenne.”⁶³

Az angol és francia kormány tehát nemcsak Németország délkelet-európai és balkáni behatolásának ellensúlyozása miatt támogatta a semleges blokk létrehozásának gondolatát. A semleges blokk megteremtése szovjetellenes terveikbe is beletartozott.

Németországnak a világháború megindítása után fontos érdeke fűződött ahhoz, hogy a délkelet-európai nyugalmi állapot fennmaradjon, s ne kerüljön sor olyan konfliktusra, amely veszélyezteti a német gazdasági és politikai érdekeket. Egy kényszerű Balkán-front megnyitása keresztezte volna a fasiszta Németország katonai terveit is. Hitler előbb nyugati ellenfeleivel kívánt leszámolni, hogy azután, teljes erejével a leigázott Nyugat-Európa gazdasági bázisaira is támaszkodva, a Szovjetunió ellen fordulhasson. Németország tehát a délkelet-európai semleges állapot fenntartására törekedett, de nem kívánta, hogy az egy semleges blokkban demonstrálódjék. A délkelet-európai és Balkán-államok közeledése egymáshoz az ellentétek háttérbe szorulását, s ezzel egységesebb ellenállási lehetőséget teremthetett volna a német nyomással szemben. Németország nyugalmi állapotot kívánt, de nem az ellentétek feloldása, hanem konzerválása mellett, mert ez kedvezett a német befolyás növekedésének az egyes országokban. Egy semleges alakulat létrehozása, ha az adott pillanatban nem is állt szemben a kívánt céllal, később akadályozhatta volna azokat a terveket, amelyek Délkelet-Európát nemcsak

⁶³ O. L. Küm. pol. 1939 — 21 — 4297 (8074).

gazdasági bázisként, hanem a Szovjetunió elleni támadáshoz felvonulási területként kívánták felhasználni.

A német diplomácia tehát a semleges blokk létrejöttének megakadályozására törekedett. E cél elérésére használta fel a magyar—román ellentéteket is.

Csáky 1939. október 30-án a semleges blokk-kal kapcsolatban a Külügyminisztériumba befutott hírek alapján utasította római követét, érdeklődjék, hogy vajon Olaszország foglalkozik-e továbbra is a blokk megalakításának gondolatával, s Magyarország ezen belül milyen szerepet kapna.⁶⁴ Ciano azt válaszolta, hogy Olaszország egyelőre nem kíván a semleges államok élére állni. Azzal érvelt, hogy időközben a helyzet megváltozott. Azoknak az országoknak, amelyek nem vesznek részt a háborúban, érdekük, hogy a helyzetet fenntartsák, s érdekközösségük folytán úgyszólván Róma felé orientálódnak.⁶⁵

November elején a magyar kormány követei révén részletes információkat kapott a semleges blokk román tervéről, s azokról a tárgyalásokról, amelyek Ankarában, Belgrádban, Athénben és Bukarestben folytak a tervezettel kapcsolatban.⁶⁶ Hivatalos tájékoztatást azonban a Balkán Szövetség államai nem juttattak el Budapestre, mert mielőtt a terv aktuálisabb stádiumba jutott volna, a magyar kormány nyilvánosságra hozta elutasító álláspontját.

A Külügyminisztérium november 16-án ismertette a magyar diplomáciai képviselőkkel a kormány felfogását. Ez az okmány, miután felsorolta a kérdéssel kapcsolatos negatív német és olasz felfogásról szerzett információkat, közölte, hogy a magyar kormány az érdekelt országokkal létrejöhethető esetleges állandóbb jellegű kollaborációt három feltételhez köti: „1. A szervezkedés nem irányulhat harmadik állam ellen, 2. nem jelentkezhetik jogi instrumentumok formájában, és 3. a kollaboráció őszintesége érdekében legalábbis letompítandók a köztünk és a velünk kollaborálni kívánó államok közötti ellentétek, mert rendezetlen állapotok fenntartása érdekében egyoldalú áldozatokra nem vagyunk hajlandók, még kevésbé pedig azok fenntartására ígéretet tenni.”⁶⁷

November 21-én Csáky a képviselőház külügyi költségvetési vitája alkalmával tartott exposéjában ezt a felfogást nyilvánosan is elmondta. Egyidejűleg kirohant Románia ellen, hangsúlyozva, hogy a román kormánytól függ „... tud-e és akar-e, s ha igen milyen komolysággal az új korszak nyomán a realitások területére lépni, a modern Dunamedence világának kialakításában közreműködni, avagy megvárja, amíg a történelem ránehezedik.”⁶⁸

A magyar kormány tehát a semleges blokkban való részvételért a területi revíziót követelte árul, eleve kilátástalanná téve ezzel minden további előrehaladást.

Három nappal Csáky exposéja után Sztójay tolmácsolta a német kormány elismerését. „Woermann...hangsúlyozta, hogy Nagyméltóságod legutóbbi beszéde a maga egészében a legkitűnőbb benyomást keltette, s hogy

⁶⁴ O. L. Küm. pol. 1939 — 63/7 — 7498.

⁶⁵ O. L. Küm. pol. 1939 — 23/7 — 7623.

⁶⁶ Az ezzel kapcsolatos jelentések megtalálhatók az O. L. Küm. pol. 1939 — 63/7 — 7493. alapszámban.

⁶⁷ O. L. Küm. pol. 1939 — 63/7 — 7800.

⁶⁸ Képviselőházi Napló. 1939. júl. 10. III. köt. 1939. nov. 21.

különös elégtétellel veszik tudomásul Nagyméltóságodnak a tervezett semleges blokkal szemben való elutasító állásfoglalását” — írja jelentésében.⁶⁹

A német külügyminisztérium egyébként nem csinált titkot abból, hogy Csákyt ők maguk sugalmazták ilyen értelmű állásfoglalásra. Sztójay fent idézett jelentésében leírja, hogy Berlinben a külföldi sajtótudósítók szokásos konferenciáján a külügyi hivatal képviselője egy hírlapíró ama kérdésére, hogy van-e összefüggés Csáky expozéja és a semleges blokk-kal kapcsolatos elutasító német álláspont között, azt válaszolta, hogy „német részről óhajtották, hogy valamely illetékes külföldi tényező ilyen értelemben nyilatkozzék”.⁷⁰

A bolgár kormány ugyancsak elutasította a semleges blokkban való részvétel eszméjét.⁷¹ Az olasz kormány is közölte Gafencuval, hogy a semleges blokk tervének megbeszelésében nem kíván részt venni, s hogy ennek megfelelően iniciatívát sem vállal.⁷² A román külügyminiszter végül is november 28-án közölte Fabricius bukaresti német követtel, hogy a német és olasz elutasító álláspont miatt a román kormány visszavonta javaslatát, s a semleges blokk tervét feladta.⁷³

*

A második világháború kirobbanását követő időszakban, amikor a Szovjetunió a német agresszió elleni védekezés érdekében hozzájárult a keleti front kiépítéséhez, feltételezhető volt, hogy a szovjet kormány a szovjet—román viszony rendezését is napirendre fogja tűzni, visszakövetelvén Romániától az Októberi Szocialista Forradalom után a Szovjetuniótól elrabolt Besarábiát. A magyar kormány, amely a nemzetközi helyzet minden eseményét igyekezett felhasználni a Romániával szembeni revízióra, ezt a lehetőséget is alkalmasnak vélte területi követeléseinek megvalósítására. E feltételezésből kiindulva 1939 őszén lázas tevékenység indult meg mind katonailag, mind diplomáciailag az akció előkészítésére.

A diplomáciai tevékenység fő feladata volt, mindent elkövetni, hogy a nagyhatalmak jóindulatát, vagy legalábbis hallgatólagos beleegyezését elnyerjék. Lehetőleg biztosítékokat szerezni arra, hogy a háborúban győztes hatalmak (s Teleki nagyon is számított arra, hogy a háború mérlege a nyugati hatalmak javára fog billenni) az esetleg Magyarországhoz csatolt területeket az európai viszonyok rendezésekor ne tegyék vitássá.

Csáky már 1939. szeptember 30-án utasította római követét, fejtse ki Ciano előtt, hogy a magyar kormány Besarábiának a Szovjetunióhoz való visszacsatolásakor két eshetőséget lát: 1. egyszerű elfoglalás haditénnyel vagy a nélkül, 2. káosz Romániában, ami az ország széthullásához vezetne. Az első esetben a magyar kormány nem kíván beavatkozni. A második esetben viszont a beavatkozás pacifikációs jellegét dokumentálni lehetne. Csáky ugyanakkor felvetette azt is, hogy milyen garanciát tudna adni az olasz kormány arra, hogy későbbi időpontban segítséget nyújt a területi

⁶⁹ O. L. Küm. pol. 1939 — 21/7 — 7956.

⁷⁰ Uo.

⁷¹ O. L. Küm. pol. 1939 — 63/7 — 7799.

⁷² O. L. Küm. pol. 1939 — 63/7 — 8310. Bárdossy László bukaresti követ jelentése.

⁷³ DGFP VIII. 392. sz. irat. 457. l.

követelések megvalósításához, ha Magyarország megfogadva az olasz szuggesztiót, tartózkodnék a román konfliktusba való beavatkozástól.⁷⁴

Ciano válaszában, hivatkozva a Hitlerrel október 2-án folytatott megbeszéléseire, közölte, hogy amíg Románia megőrzi semlegességét, nem lesz támadásnak kitéve, mert Németország a balkáni status quot nem akarja megbolygatni.⁷⁵ Ezért ismételten teljes nyugalmat és türelmet tanácsolt a magyar kormánynak mindaddig, míg más lehetőség nem nyílik arra, hogy területi követeléseit kielégítse.⁷⁶ Csáky az olasz külügyminiszter által adott választ ismertette a minisztertanáccsal október 5-én.⁷⁷ A katonai vezetés ezt az álláspontot elfogadhatatlannak tartotta. Werth vezérkari főnök amellett kardoskodott, hogy Magyarország szovjet—román konfliktus esetén kapcsolódjék be és foglalja el Erdélyt. Bartha honvédelmi miniszter pedig lemondással fenyegetődött, ha a magyar kormány passzív marad.

Teleki ugyan mérsékelni igyekezett a katonai vezetést, de maga is veszélyesnek tartotta volna a kedvező alkalom elszalasztását. Mindenekelőtt azonban a nyugati hatalmak véleményét szerette volna megismerni, mert az volt a felfogása, hogy a nyugati hatalmak beleegyezése nélkül az esetleg elért eredmények úgysem lehetnek tartósak. Ezért egy nem hivatalos megbízottat küldött Londonba, hogy kipuhatolja az angol politikai körök véleményét. Londonba küldött megbízottja oly értelmű jelentést tett, hogy a helyzet nagyon kényes. Bizonyos körök kétségtelenül támadnák Magyarországot, ha egyáltalán tenne valamit Románia ellen. Mindenesetre a magyar kormány követeléseinek mérsékelteknek kellene lenniök, olyanoknak, amelyek nem veszélyeztetik Románia állami létét, mert Anglia Románia fennmaradását európai érdekeknek tekinti. Ha azonban a magyar kormány teljes mértékben tartózkodnék akár Németországgal, akár a Szovjetunióval való együttműködéstől, akkor tervével előállhat.⁷⁸

Teleki az információ vétele után részletes tervezetet dolgoztatott ki a Romániával szembeni magyar követelésekről, amelyben egy maximális és egy minimális program körvonalát vázolták. A maximális terv szerint Magyarországhoz csatolandó terület 78 000 km² lett volna több mint négy millió lakossal. A lakosság nemzetiségek szerinti megosztása e szerint a következő lett volna: 50% román, 37% magyar és 10% német. A minimális terv 50 000 km² területet követelt két és fél millió lakossal, amelynek megosztása kimutataisaik szerint 50%-ban román és 50%-ban magyar lett volna.⁷⁹

Teleki maga egyidejűleg egy memorandumot készített, amelyben történelmi, földrajzi, politikai és stratégiai indokok alapján igyekezett alátámasztani területi igényeit. A területi követelések megoldását etnikai elvek alapján elfogadhatatlannak tartotta. „Erdély — írja feljegyzésében — mindig a legnagyobb erőt adta államunknak, amelyre egyrészt a szentistváni patri-

⁷⁴ O. L. res. pol. 1939 — 27/b — 885.

⁷⁵ Ciano's Diplomatic Papers. 314. l. Feljegyzés a Hitlerrel folytatott megbeszélésekről: „Balkans: He does not consider that anything is likely to occur in that region for the moment. . . . As for as Rumania is concerned, any attack by a foreign Power can be excluded in the present circumstances. That will hold good so long as Rumania maintains her attitude of strict neutrality.”

⁷⁶ O. L. Küm. res. pol. 1939 — 27/b — 921.

⁷⁷ C. A. Macartney : i. m. 387. l.

⁷⁸ Uo.

⁷⁹ Ciano's Diplomatic Papers. 331. l.

archális örökség, másrészt ennek a fontos európai pozíciónak a megvédése predestinálta.” Stratégialilag a területi revíziót a Szovjetunióval szembeni „védelemmel” indokolta, hangsúlyozva, hogy csak Magyarország képes a Szovjetunióval szemben tartós védelmet nyújtani a Dunamedencében, s ezzel „Európa általános biztonságának védelméhez is hozzájárulni”. Katonapolitikai feladatát azonban csak úgy tudja betölteni, ha a Keleti-Kárpátokat magyar csapatok tartják kezükben. S hogy a magyar csapatok mögöttes területe biztosítva legyen, Erdély északi részét Magyarországhoz kellene csatolni.⁸⁰

E memorandumot 1940 elején a magyar diplomáciai képviselők útján eljuttatták Angliába, Franciaországba, az Egyesült Államokba, valamint olyan nyugati politikusokhoz, akikről feltételezték, hogy támogatni fogják a magyar kormány elképzeléseit.⁸¹

1939 novemberében a szovjet sajtó néhány cikkben foglalkozott Beszarábia kérdésével, amely élénk reakciót váltott ki mind Bukarestben, mind pedig Budapesten. A román kormány tekintettel arra, hogy kérdésére Angliából és Franciaországból olyan választ kapott, hogy a garancia nem alkalmazható a Szovjetunióval szemben,⁸² Németországhoz és Olaszországhoz fordult. December 23-án a román kormány Rómába küldte Antonescu volt külügyminisztert, hogy puhatolja ki, mi az olasz kormány álláspontja arra az esetre, ha a beszaráb kérdés miatt fegyveres konfliktus keletkezne a Szovjetunió és Románia között. Amikor a román kormány a beszaráb kérdésben Olaszország támogatásában reménykedett, azokra az ellentétekre épített, amelyek az olasz és német kormány között, a szovjet—német meg nem támadási szerződés megkötése óta a Szovjetunióval való kapcsolatok kérdésében fennálltak. Antonescu a megbeszéléseken közölte Cianoval, hogy a magyar kormány fenyegető fellépése Romániával szemben a Szovjetunióval való megegyezésre késztetné a román kormányt, s kérte Olaszország mérséklő közbelépését Budapesten.⁸³

Ciano erre ígéretet tett, s azonnal utasítást küldött Vinci budapesti olasz követnek, tudassa Csákyval, hogy megbeszéléseket kívánna vele folytatni a dunai és Balkán-problémákról, s azért kéri, hogy 1940 január elején utazzék Velencébe.⁸⁴

Ciano a román—olasz megbeszéléseken Mussolini megbízásából azt is értésére adta a román megbizottnak, hogy a szovjet—román háború esetén Olaszország kész olyan természetű segítséget nyújtani a román hadseregnek,

⁸⁰ A memorandum szövegének csak egy korábbi változatát találtuk a külügyi iratok között (O. L. Küm. res. pol. 1939 — 27/a — 803). A memorandum ezen változatát közli I Documenti Diplomatici Italiani. Ottava Serie. Volume XIII. 565. sz. irat, 346—349. l. A szövegbe később bedolgozott részeket a memorandumnak a nyugati hatalmak kormányainál történt átadása alkalmából küldött követi jelentések alapján ismertettük. O. L. Küm. res. pol. 1940 — 27 — 154, 195, 211.

⁸¹ A memorandumot elküldték pl. Pétain marsallnak is, aki 1940 elején Franciaország madridi nagykövete volt, s akinek — mint Andorka madridi követ az átadásról készített jelentésében írja — „a bolsevizmus elleni fegyveres küzdelem — a kedvenc gondolata”. O. L. Küm. res. pol. 1940 — 27 — 173.

⁸² *G. Gafencu*: Prelude to the Russian Campaign. Mulles. 1945. 257. l. Barcza ugyan ilyen értelmű jelentést küldött Londonból hivatalos személyiségekkel folytatott beszélgetése alapján O. L. Küm. pol. 1939 — 12/10 — 8045.

⁸³ Ciano naplója. 1939. dec. 23-i bejegyzés. 187. l.

⁸⁴ Ciano's Diplomatic Papers. 330. l.

mint amilyent a spanyol polgárháború idején Franconak adott. Hajlandó hadianyagot, repülőgépeket és páncélautókat szállítani Romániának.⁸⁵

Ezekben a hetekben fontos események zajlottak le Budapesten is. Werth vezérkari főnök december 12-én memorandumot terjesztett a kormány elé arról, hogy Magyarország nem maradhat passzív, és adott esetben támadást kell indítania Románia ellen. A hadműveleti célt egész Erdély visszafoglalásában jelölte meg.⁸⁶ A Legfelsőbb Honvédelmi Tanács 1939. december 19-én és 22-én foglalkozott a helyzet értékelésével, s meghatározta azokat a feltételeket, amelyek Magyarország beavatkozását eredményeznék. Ezek a következők voltak: 1. ha a román hadsereg felbomlik és Romániában forradalom robbanna ki; 2. ha az erdélyi magyar kisebbséget veszély fenyegeti; 3. ha Románia békében vagy háborúban területi engedményeket tesz akár a Szovjetuniónak, akár Bulgáriának anélkül, hogy Magyarország követeléseit is kielégítené.⁸⁷

Ciano és Csáky találkozására 1940. január 5., 6. és 7-én került sor Velencében. Ciano tájékoztatta a magyar külügyminisztert Antonescuval folytatott tárgyalásairól s arról, hogy a szovjet—román fegyveres konfliktus esetén az olasz kormány katonai támogatást nyújt Romániának. Egyben közölte Csákyval, hogy amennyiben Magyarország biztosítékokat nyújtana Romániának arra nézve, hogy nem támadja hátba, számíthat a román—magyar határmenti területsáv és a Bánát körüli részek átadására.⁸⁸

Csáky az ajánlattal szemben sietett leszögezni, hogy ezek a területi engedmények nem elégítenék ki a magyar kormányt, mert akkora terület megszerzésére törekszik, amely „döntő befolyást biztosít Magyarországnak a Kárpátok medencéjében”. Ismertette Cianoval a területi követelések maximumát és minimumát tartalmazó memorandumot, s a kormány határozatát arról, hogy melyek azok az eshetőségek, amelyek Magyarország beavatkozását vonják maguk után. Csáky, belemelegedve a feltételek felsorolásába, kijelentette azt is, hogy a magyar kormány területi követeléseit rendezni kívánja Romániával a fennálló európai konfliktus befejeződése előtt, s abban az esetben is, ha Olaszország hozzálátna valamilyen követelésének rendezéséhez, mert „a magyar és olasz problémák megoldása között *szükségszerű* időbeli összefüggést lát”. Azzal érvelt, hogy a magyar kormány bukásához vezetne, ha Olaszország és esetleg más államok is, sorra rendeznék problémáikat, Magyarország pedig passzív maradna.

A megbeszéléseken szóba került az az eshetőség is, hogy mi történék akkor, ha Németország indítana támadást Románia ellen. Csáky a német csapatok átvonulásának engedélyezése mellett foglalt állást, mondván, „senki sem kívánhatja, hogy mi ilyen esetben quasi a román határokat védjük meg a német átvonulással szemben”. Ciano, aki ugyan megértést mutatott, nem

⁸⁵ Ciano naplója. 1939. dec. 26-i bejegyzés. 188—189. l.

⁸⁶ C. A. Macartney : i. m. 389. l.

⁸⁷ O. L. Küm. res. pol. 1940 — 23 — 31.

⁸⁸ Ezt a kérdést 1940 februárjában Lord Halifax angol külügyminiszter is felvetette a londoni magyar követ előtt. Halifaxszal folytatott beszélgetéséről készített jelentésében Barcza 1940. febr. 9-én a következőket írta: „. . . Halifax lord azt mondta, hogy tudja, hogy a románok valószínűleg jelenlegi nehéz helyzetük miatt hajlandók lennének nekünk a jelenlegi magyar—román határ mentén egy bizonyos magyar-lakta területsávot átadni, de ezzel szemben követelnék Románia területi integritásának részünkről való biztosítását.” O. L. Küm. res. pol. 1940 — 27 — 120.

adott kifejezetten egyetértő választ, sőt célozva arra, hogy ez Anglia és Franciaország beavatkozását vonná maga után a Balkánon,⁸⁹ azt hangsúlyozta, hogy a fenti esetben az olasz és magyar kormánynak azonnal tanácskozáásra kell összeülnie, mert a német támadás az egész politikai helyzetet felborítaná.

A román—magyar kérdésekkel kapcsolatban megállapodtak abban, hogy Ciano ismertetni fogja a román kormánnyal a magyar kormány három pontba foglalt álláspontját s azt, hogy „az olasz kormány a magyar követelésekből nehezen alkudhat le”.

A velencei tárgyalásokon a román—magyar viszonyt érintő kérdéseken kívül több más probléma is megvitatásra került. Ezek közül különösen az a nézeteltérés figyelemreméltó, ami Jugoszláviával kapcsolatban merült fel Ciano és Csáky között. Ciano kifejtette, hogy bár kapcsolataik Jugoszláviával kielégítőek, a viszony fejlesztésére azonban nem helyeznek súlyt. Csáky bizalmas információira hivatkozva kifejezte aggodalmát az olasz kormány Horvátországban folytatott tevékenysége miatt,^{89a} mert egy olasz akció Jugoszláviában kompromittálná Magyarország politikáját is. Ezért Budapest—Belgrád—Róma szoros kapcsolata és együttműködése mellett kardoskodott.⁹⁰

A magyar kormány a háború kirobbanása után Jugoszláviával szemben továbbra is a közeledés politikáját képviselte. A jugoszláv—magyar közeledés Teleki számára két szempontból is fontos volt. Egyrészt szerepet játszott ebben a német hatalmi túlsúly elleni védekezés gondolata a Jugoszláviával kötött szövetség alapján. Másrészt ezen keresztül Románia izolálására is törekedett.

Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a jugoszláv—magyar közeledés nem állt ellentétben Németország érdekeivel sem. A fasiszta Németországhoz szoros szálakkal fűződő Magyarország közeledését Jugoszláviához a német kormány kívánatosnak tartotta, sőt bizonyos mértékig kezdeményezte.

Csáky 1939 szeptember elején közölte a jugoszláv kormánnyal, hogy hajlandó Jugoszláviával kisebbségi egyezményt kötni, de a kezdeményezést és a szerződés tartalmának megállapítását „a két ország közötti atmoszféra örvendetes javulására való tekintettel” a jugoszláv kormányra bízta.⁹¹ November 21-i képviselőházi expozéjában pedig kijelentette, hogy „... Jugoszláviával a viszonyunk örvendetes javul, a javulás alapja az, hogy a két állam között a közös érdekek száma szaporodik. Olyan érdekellentétet, amelyet az idő meg nem oldana, nem is tudnék megjelölni. Az erős Jugoszlávia egyenesen magyar érdek.”⁹²

⁸⁹ O. L. Küm. res. pol. 1940 — 23 — 31. Feljegyzés Ciano és Csáky 1940. jan. 5., 6. és 7-i velencei tárgyalásairól. Lásd még: Ciano's Diplomatic Papers. 330—332. l.

^{89a} A fasiszta Olaszország agresszív céljainak egyik állandó célpontja Jugoszlávia volt. Mussolini 1939 telén ismét felvetette Jugoszlávia felbomlasztásának és Horvátország bekebelezésének tervét. Az akció előkészítése érdekében az olasz kormány erőteljesen támogatta a horvát szeparatista törekvéseket, elsősorban a fasiszta Pavelić csoportját. 1940 januárjában Ciano tárgyalásokat folytatott Pavelćessel az előkészületekről és az akció időpontjáról. Ciano naplójában az olasz kormány tervét a következőkben vázolta: „... Általános felkelés, Zágráb elfoglalása, Pavelić megérkezése, Olaszországhoz intézett felhívás, amelyben beavatkozásra kéri, Horvátország átalakítása királysággá és a korona felajánlása Olaszország királyának.” Ciano naplója. 1940. jan. 21-i bejegyzés. 202. l.

⁹⁰ Ciano's Diplomatic Papers. 331—332. l.

⁹¹ O. L. Küm. res. pol. 1939—27/a—863.

⁹² Képviselőházi Napló. 1939. jul. 10. III. köt. 1939. nov. 21.

A magyar kormányból éppen ebből kiindulólág váltottak ki aggodalmat a Jugoszláviával kapcsolatos olasz tervezetések s a horvátországi olasz aknamunkáról érkező hírek. Különösen 1940 januárjában, alig néhány héttel a Balkán Szövetség államainak Belgrádban összeülő konferenciája előtt. Ebből fakadtak Ciano és Csáky között a nézeteltérések a velencei megbeszéléseken. S ezért írta Csáky január 21-én az olasz külügyminiszternek, hogy „a Balkán-konferencia küszöbén magyar szempontból abszolote nem örülünk annak a fejlődésnek, amelynek árnyéka a jugoszláv—magyar viszonyra is visszavetődik. Közel fekszik ugyanis az a veszély, hogy a Balkán-konferencián még jobban összekovácsolódik Románia és Jugoszlávia, ami rövidesen köz-tudomásúvá fog válni és nálunk kellemetlen reperkussziókkal fog járni.”⁹³

A Balkán Szövetség Állandó Tanácsának^{93a} nyolcadik rendes ülészsaka február 2—4-én zajlott le Belgrádban. A konferencia eseményeinek tükrében a magyar kormány aggodalmait igazoltnak vélte. Különösen heves visszhangot váltott ki Budapesten a konferencia záróközleménye, amelynek harmadik pontja leszögezte, hogy az Állandó Tanács tagjai „megállapítják azon akarátukat, hogy egyesülve maradnak egy olyan szövetség keretében, amely csupán a maga célját követi, s nem irányul senki ellen, és hogy közösen óvják meg mindegyiküknek a függetlenséghez és a *nemzeti területükhöz való jogát*”. (Kiemelés tőlem — J. Gy.)

A közleményből a magyar politikai körök azt a következtetést vonták le, hogy a konferencia szorosabb kapcsolatokat teremtett a Balkán államok között, s burkolt formában kiterjesztette a tagállamok védelmi kötelezettségét a négy ország egész területére és azok külső határaitra is.⁹⁴ S ezzel egy blokk létrehozásának alapjait vetette meg.⁹⁵

A magyar sajtó hisztérikus támadással válaszolt a kommunikére. A Pester Lloyd február 6-i „Der Standpunkt Ungarns” című, Csáky által inspirált terjedelmes cikkben foglalkozott a Balkán államok konferenciájával, amelyben élesen támadta a kommuniké 3. pontját. A cikk hangsúlyozta a román—magyar területi kérdések megoldásának szükségességét s azt, hogy a magyar kormány nem hajlandó a függőben levő kérdések rendezésének meghatározatlan ideig való elhalasztásába belemenni.⁹⁶

⁹³ O. L. Küm. res. pol. 1940—16--47.

^{93a} A Balkán Szövetség Görögországot, Romániát, Jugoszláviát és Törökországot foglalta magába. A szövetség 1934. febr. 9-én jött létre, amikor Athénben a négy állam katonai és politikai szövetséget létrehozó szerződést írt alá. A paktum tulajdonképpen célja a területi status quo fenntartása a Balkánon. A szerződés értelmében a tagállamok kötelezettséget vállaltak arra, hogy egymás ellen támadást nem indítanak, s ha egyik tagállamot külső támadás érné, akár balkáni állam (Bulgária, Albánia), akár más állam részéről, a szövetség többi tagja támogatásban részesítené. A tagállamok külügyminisztereiből állandó tanácsot hoztak létre.

⁹⁴ Belgrádban és Ankarában tagadták a feltevés jogosságát. Saradzoglu török külügyminiszter az ankarai magyar követ előtt kijelentette, hogy éppen a Romániával szembeni magyar és bolgár területi követelésekre való tekintettel használták a közleményben a „területi integritás” kifejezés helyett a „nemzeti terület” megfogalmazást. O. L. Küm. pol. 1940—63/11—1134.

⁹⁵ E feltevést, támadva a belgrádi konferenciát, a német kormány előtt is igyekeztek bizonyítani. Csáky 1940. febr. 17-én hosszú tájékoztatót küldött Sztójaynak a konferenciáról szerzett értesülései alapján, a német külügyminisztériumban „folytatott beszélgetésekben való felhasználásra”. Ebben különös hangsúllyal fejtegeti, hogy úgy látszik a német törekvések ellenére a belgrádi konferencia „egy blokk létrehozásának alapjait vetette meg”. O. L. Küm. res. pol. 1940—41—115.

⁹⁶ Pester Lloyd. 1940. febr. 6. Morgenblatt.

A magyar kormány idegességét növelte a konferenciáról szerzett azon értesülés is, miszerint Gafencu Belgrádban kijelentette volna, hogy Németország garantálta Románia határait, oly módon, hogy mindaddig, míg a román kormány pontosan betartja gazdasági kötelezettségeit, számíthat a német kormány megértő magatartására.⁹⁷ A valóságban azonban Németország nem garantálta Románia határait.

Csáky február 7-én Cianohoz küldött üzenetében keserű hangon jegyezte meg, hogy a Balkán-konferenciáról szerzett értesülései bizonyítják, „hogy a részünkről mutatott engedékenység a román kormány merevségét csak fokozza”.⁹⁸

A magyar kormány reakciója a Balkán-konferenciára sem Olaszországban, sem Németországban nem talált helyeslésre. Az olasz sajtó ismertette ugyan a magyar álláspontot, de Ciano diplomáciai úton tudomására hozta Csákynek, hogy a magyar kormány állásfoglalását érthetetlennek tartja.⁹⁹ A német külügyminisztériumban határozottan tagadták, hogy Románia határait garantálták volna,¹⁰⁰ és a Pester Lloyd február 6-i számában közzétett magyar álláspontnak a német sajtóban való ismertetésétől mereven elzárkóztak. Amikor a magyar követség interveniált emiatt, a német külügyminisztérium sajtóosztályán Braun von Stumm sajtóelőadó Weizsäcker utasítására kijelentette, hogy a délkelet-európai béke fenntartása ma Németországnak annyira létérdeke, „... hogy még csak hozzányúlni sem akarnak olyan témához, amely akárcsak közvetve is délkelet-európai konfliktus lehetőségére utal, s amelynek diszkutálása ily konfliktus létrejöttét elősegítheti. Ezen a német állásfoglaláson nem változtat az sem, ha Magyarországon ezt a német magatartást félreértik, s nyomában elkedvetlenedés támad.”¹⁰¹ A magyar kormány tehát ismételt figyelmeztetést kapott mind német, mind pedig olasz részről, hogy nem tűrnének semmiféle olyan önálló akciót vagy kezdeményező lépést a revíziós célok megvalósítására, amely veszélyeztethetné a tengelyhatalmak délkelet-európai érdekeit.

A velencei megbeszélések, a Balkán Konferenciával kapcsolatos német és olasz álláspont, valamint bizonyos angol szuggessziók¹⁰² arra készítették Telekit, hogy fontos eredményeket téve a román—magyar kérdésben, módosítsa a már korábban kidolgozott határozatokat a Románia elleni beavatkozás feltételeiről.

Az új változat a következő volt: Magyarország, bár nem mond le Romániával szembeni területi követeléseiről, nem fog kísérletet tenni a területi követelések rendezésének kierőszakolására a háború folyamán. Kivéve, ha a Szovjetunió és Románia között háború ronabban ki, amely a balkáni helyzet felbomlásához vezetne, s ha Románia Dobruzsát átadná Bulgáriának. Nem kíván beavatkozni azonban, ha Románia sikeresen ellenáll, vagy ha a szövetségesek közel-keleti hadserege Románia segítségére siet. Beszarábia békés visszaadását a Szovjetunióknak nem tekinti igazolásul a beavatkozásra. Végül még abban az esetben is, ha a Kárpátokban összeütközésre kerülne

⁹⁷ O. L. Küm. res. pol. 1940 — 41 — 115.

⁹⁸ O. L. Küm. res. pol. 1940 — 41 — 87.

⁹⁹ O. L. Küm. res. pol. 1940 — 41 — 107.

¹⁰⁰ C. A. Macartney : i. m. 390. l.

¹⁰¹ O. L. Küm. pol. 1940 — 21/7 — 809. Sztójay jelentése 1940. febr. 8-án.

¹⁰² C. A. Macartney szerint Teleki a Romániával szembeni beavatkozás feltételeiről ebben az időben tárgyalt egy Budapesten időző angol barátjával. I. m. 391. l.

sor, s Erdélyt a magyar hadsereg elfoglalná, a magyar kormány ezt nem tekintené végleges megoldásnak, hanem a háború végén alávetné magát a Békekonferencia döntéseinek.

A Teleki által kidolgozott feltételeket térképekkel és statisztikai adatokkal felszerelve, csatolva hozzá a már régebben elkészített memorandumot a területi követelések indokolásáról, eljuttatták a nyugati hatalmak kormányainak, az Egyesült Államoknak és Németországnak. Végül a *The Times* budapesti tudósítóját felhatalmazták, hogy lapjában ismertesse a magyar kormány állásfoglalását.¹⁰³

A memorandumnak átadásakor a párizsi és londoni követ felhatalmazást kapott arra, hogy a következő szóbeli üzenetet közöljék a francia és angol kormánnyal: Magyarországnak nincsenek agresszív szándékai senkivel szemben; kész megvédeni, ha kell fegyveresen is, az ország függetlenségét egy külső agresszióval szemben; semmilyen körülmények között sem hajlandó a Szovjetunióval együttműködni.¹⁰⁴

Barcza február 9-én adta át az üzenetet Lord Halifax angol külügyminiszternek,¹⁰⁵ aki meglelégedéssel vette tudomásul a közlést. Ez alkalommal a követ hosszasan fejtegette Halifax előtt a Romániával szembeni revízió kérdéseit, hangsúlyozva, hogy tudatában van annak, hogy az angol kormány a magyar revíziós követeléseket még nem ismerheti el nyilvánosan. Ezért javasolta, hogy az angol kormány bizonyos titkos elvi kijelentések alakjában adjon oly biztosítékot Magyarországnak, hogy „... Európa újjárendezése érdekében szemmel fogja tartani a magyar kérdést, és részéről támogatni fog minden olyan megoldást, mely a Magyarország és Románia, de egyéb szom-

¹⁰³ A tudósítás „Hungarian Claims on Rumania” címmel jelent meg a *The Times* 1940. febr. 23-i számában: „Various details of Hungary's longstanding policy of working for peace in the Balkans are slowly coming to light, and by carefully piecing together the expressions of opinion from many excellent sources, a clear picture of the main points of this policy can be obtained.

It seems certain that Hungary, while by no means abandoning her territorial claims on Rumania, will make no attempts to force a settlement of these claims during the war except in the case of two eventualities — (1) If Russia should attack Rumania successfully and thus threaten to overrun the Balkans; and (2) if Rumania should offer the Dobruja to Bulgaria. In the first instance, the Hungarian Army would immediately go through Transylvania to the Carpathians, there to stop the advance of the Russians; in the second, she would insist upon the justice of a similar settlement of the Transylvanian question and would do all in her power bring it about.

She would not, however, insist upon such a settlement in even of a peaceful cession of Bessarabia to Russia, for she considers Bessarabia none of her concern, and if the Rumanians successfully resisted a Russian attack, she would not only refrain from making any move against Rumania, but would congratulate her upon her achievement. It may also quite safely be assumed that Hungary would remain inactive if the Allied Armies in the Near East came to Rumania's aid.

Even in the event of a Hungarian dash to the Carpathians, I am given to understand, the occupation of Transylvania made necessary by this move would not be considered as a final settlement; the question would, at the end of the war, be submitted to the peace conference for a permanent decision.

In making these manifold concessions to the desire for peace and to German and Italian pressure, however, Hungary does not want it thought that she has any way diminished her territorial claims upon Rumania, which, she says, will always exist and must one day be settled if permanent peace in South-Eastern Europe is to be attained.”

¹⁰⁴ C. A. Macartney : i. m. 375. l.

¹⁰⁵ A Romániával szembeni területi követelésekkel kapcsolatos memorandumot futár-késedelem miatt csak márc. 6-án adta át Barcza az angol külügyi vezértitkárnak. O. L. Küm. res. pol. 1940 — 27 — 211.

szédai közötti területi kérdések józan, méltányos és általános érdekeit is jelentő rendezését célozza”. Halifax a javaslatot figyelemreméltónak nevezte, és megígérte, hogy foglalkozni fog vele.¹⁰⁶

Sztójay viszont más természetű megbízást kapott a memorandum átadásával kapcsolatban. Hangsúlyoznia kellett ugyanis az átadás alkalmával, hogy „... a magyar—román kérdés rendezésének az európai függő kérdések általános rendezése keretében kell megtörténnie, nem pedig utána, mert utóbbi esetben Románia elzárkóznék minden engedmény elől”.¹⁰⁷

Ugyanez volt a mottója az Egyesült Államok kormányához elküldött feljegyzésnek is, amelyet Sumner Welles külügyminiszterhelyettesnek, Roosevelt személyes megbízottjának európai körútja alkalmával adtak át. Welles európai körútja ismét felvillantotta a nyugati hatalmak és Németország kiegyezési lehetőségeinek egyre halványuló fényét, s ez fokozott aktivitásra késztette a magyar kormányt, hogy a magyar—román területi problémákat kedvező megvilágításban ismertesse az Egyesült Államokkal.

Csáky február 11-én utasította washingtoni követét, hogy Welles európai körútjának megkezdése előtt a következőkben ismertesse a magyar kormány felfogását a közép-európai helyzetről: a közép-európai helyzet kulcsa a magyar—román viszony; a magyar—román területi probléma hosszú időre csak úgy oldható meg, ha Magyarország döntő befolyást nyer a Kárpátok medencéjében, mert csak így tudja betölteni a Szovjetunióval szembeni katona-politikai feladatát; a magyar kormányt már semmiféle kisebbségi egyezmény nem elégti ki; Magyarország „úgy európai, mint magyar szempontból kötelezettségének tartja Romániával függőben levő vitáját jelen konfliktus legmegfelelőbb fázisában elintézni, vagyis nem engedi azt ad calendas graecas kitolni”; végül kérte, hogy az Egyesült Államok kormánya ismertesse a magyar álláspontot Romániával.¹⁰⁸

1940. február 12-én az Egyesült Államok budapesti követe¹⁰⁹ jegyzéket juttatott el a Külügyminisztériumba arról, hogy az Egyesült Államok kormánya eszmecserét kíván folytatni más semleges országokkal, amely nem foglalná magában a „fennálló háborús helyzetből fakadó problémákat, hanem olyan kérdéseket érintene, amelyek a jelenlegi háború befejezése után az állandó és szilárd békefeltételekre vonatkoznak”.¹¹⁰ A magyar kormány válaszjegyzéke február 20-án a fegyverkezések korlátozásának feltételét Magyarország esetében a Romániával szembeni területi követelések kielégítésében jelölte meg. A jegyzékben kérték, hogy Sumner Welles, ha lehetséges, látogasson el Budapestre is.¹¹¹

Miután Welles budapesti utazása eleve nem jöhetett számításba,¹¹² Teleki márciusi római megbeszélései idején szeretett volna találkozni vele. Ez a találkozó azonban nem jött létre, egyrészt az olaszok ellenállása miatt,¹¹³

¹⁰⁶ O. L. Küm. res. pol. 1940 — 27—120. Barcza jelentése az üzenet átadásáról.

¹⁰⁷ O. L. Küm. pol. 1940 — 21/7 — 909.

¹⁰⁸ O. L. Küm. res. pol. 1940 — 10 — 95.

¹⁰⁹ Montgomery, Fluorney John.

¹¹⁰ O. L. Küm. res. pol. 1940 — 10 — 129.

¹¹¹ O. L. Küm. res. pol. 1940 — 10 — 129.

¹¹² O. L. Küm. res. pol. 1940 — 10 — 97. Pelényi washingtoni követ már febr. 12-én jelentette, hogy Welles kizárólag Rómába, Berlinbe, Párizsba és Londonba utazik.

¹¹³ O. L. Küm. res. pol. 1940 — 10 — 199. Villani jelentette, hogy Mussolini és Ciano nem tartja ajánlatosnak, hogy Teleki Rómában találkozzék Wellesszel.

másrészt Welles sem mutatott nagy hajlandóságot a magyar miniszterelnökkel folytatandó személyes eszmecserére. Közvetítő útján Teleki tudomására hozta, hogy jobban szeretné, ha a magyar kormánytól írásbeli memorandumot kapna.¹¹⁴ Teleki végülis ezt a megoldást elfogadta, s a találkozást Wellesszel elejtette.¹¹⁵

A fentebb leírt eseményekkel párhuzamosan más mozzanatok is lejátszódtak, amelyek ugyan a területi revízió közeli megvalósításának lehetőségével kecsegtették a magyar uralkodó osztályokat, de ugyanakkor Teleki egész külpolitikai koncepciójának összeomlásával fenyegettek. A magyar kormány 1940 januárjától kezdve egyre több olyan információt kapott, amelyek arra engedtek következtetni, hogy Németország Románia katonai megszállásának lehetőségeit is latolgatja. 1940. január 18-án Tippelskirch tábornok, a német vezérkar nyilvántartási osztályának vezetője Budapesten megbeszéléseket folytatott Újszászy Istvánnal, a kémelhárító osztály vezetőjével. Tippelskirch ez alkalommal — ismertette a német álláspontot a balkáni helyzettel kapcsolatban — közölte, hogy amennyiben a beszaráb-kérdés háborúhoz vezetne Románia és a Szovjetunió között, amelyhez Dobrudzsa érdekében Bulgária is csatlakoznék, Németország mindent elkövetne, hogy a ploesti olajmezőket biztosítsa. E cél érdekében a német vezérkar Magyarország beavatkozására számítana. A megbeszéléseken Fütterer budapesti német légügyi attasé ismertette a német elképzeléseket az esetleges hadműveletekről. A hadműveleteket a magyar hadseregnek 10 nap alatt kellett volna befejeznie, amelyekhez megfelelő német légiert, tüzérségi és műszaki támogatást nyújtanának. Tippelskirch hangsúlyozta azonban, hogy ha a feltételezett konfliktus szovjet—román háborúra korlátozódnék, nem lenne érdekük Magyarország beavatkozása, annál is inkább, mert az olasz—magyar ellentétekre vezetne, mivel az olasz kormány hadianyaggal támogatná Romániát.¹¹⁶

Január végén Teleki értesületeket szerzett arról, hogy Szlovákiában Nyitra vidékén stratégiai utakat építenek, amelyek Románia megtámadása esetén a német csapatok Magyarországon való átvonulásához is felhasználhatóak lennének.¹¹⁷ Február elején már arról kapott információkat, hogy Szlovákiában Eperjes környékén német csapatösszevonások észlelhetők. Teleki sietve utasítást küldött Sztójajnak, érdeklődjék, hogy a csapatösszevonások nem Románia ellen irányulnak-e. Számítani lehet-e arra, hogy a német kormány kérni fogja a német csapatok Magyarországon való átvonulásának engedélyezését?¹¹⁸

Sztójaj február 9-én válaszolt. Közölte, hogy bár nincsenek pontos értesülései, véleménye szerint a németek támadása Románia ellen három esetben lehetséges: ha a Szovjetunió és Románia között háború keletkeznék és a szovjet csapatok átlépnek a Pruth folyót, előrenyomulva az olajvidékek felé, 2. ha Anglia és Franciaország a Balkánon akciót indítana, amely az olajszállítások beszüntetésével járhatna; 3. ha a román kormány maga állítaná

¹¹⁴ O. L. Küm. res. pol. 1940 — 10 — 198. Khuen-Hédercáry párizsi követ számjeltávirata.

¹¹⁵ O. L. Küm. res. pol. 1940 — 10 — 199. Csáky távirata Rómába 1940. márc. 9-én.

¹¹⁶ O. L. Küm. res. pol. 1940 — 35 — 65. Újszászy, „Emlékeztetője” Tippelskirch-hel folytatott megbeszéléséről.

¹¹⁷ O. L. Küm. res. pol. 1940 — 35 — 48.

¹¹⁸ C. A. Macartney : i. m. 390. l.

le az olajszállításokat. Amikor pedig a német páncélos hadosztályok megindulnak, nem lesznek tekintettel sem területekre, sem érdekekre, hanem a leggyorsabb és legrövidebb utat fogják választani — jelentette Sztójay.¹¹⁹

Új probléma vetődött fel tehát a magyar kormány előtt. A német átvonulás. Nem volt kétséges, hogy egy ilyen eshetőség a területi követelések kielégítését eredményezhetné, de az is bizonyosnak látszott, hogy a német—magyar együttműködés Románia ellen szembehelyezhetné Magyarországot a nyugati hatalmakkal.

Február 26-án Csáky levelet intézett Cianohoz, amelyben tanácsot kért. Adott esetben átengedjék-e a német csapatokat, s vállalják-e egy közös akció terhét. Ő maga az átvonulás mellett foglalt állást. Villani március elején tett jelentést Ciano válaszáról. Ciano nem tartja valószínűnek — írja Villani —, hogy a Közéleleten vagy a Balkánon háborús események várhatók, s ezért Németországnak sem lesz szüksége Románia lerohanására. Ha azonban mégis meg akarná szállni Romániát, és az odavezető legrövidebb utat választaná, vagyis Magyarország területén kívánna átvonulni, a magyar kormány öngyilkosságot követne el, ha ellenállna, s ezért az átvonulást tűrnie kellene. Közös ügyet Németországgal azonban semmi esetre se csináljon, mert annak súlyos következményei lennének. „Ne vonuljunk! be tehát a német csapatokkal együtt, hanem várjuk meg, amíg azok az akciót befejezték, és csak akkor szálljuk meg Erdélyt azzal, hogy az ottani magyarság védelméről kell gondoskodnunk. Ezzel nem léptünk be a háborúba és megakadályozzuk, hogy Erdély román uralom alól német uralom alá kerüljön.”¹²⁰

Teleki ezzel egyidejűleg megbeszéléseket folytatott O'Malley budapesti angol követtel, s kijelentette előtte, hogy nem tudja mit tegyen, ha a németek fellépnek az átvonulási követeléssel.¹²¹

Teleki számára a dilemma valóban súlyos volt. Az esetleges német kérés teljesítése a revíziós program sikerét eredményezhette volna, de ez egyben a semlegesség végét, a nyugati hatalmakkal való szakítást jelentené, a nyílt háborús esatlakozást Németország oldalán. A német csapatok átvonulásának megtagadása pedig nemcsak a területi követelések közeli megvalósulását hiúsította volna meg, hanem a már eddig elért „területgyarapítást” is semmissé tehetné, s ráadásul mindezt a kockázatot Románia miatt kellene vállalnia. Ebből az útvesztőből Teleki nem talált kiutat. Vállalni a németekkel való szembenállást nem merte, s nem is akarta, de a németekkel együtt indítandó akció súlyos következményeitől is félt. Elképzeléseinek, egész külpolitikái koncepciójának szét kellett törnie a valóság szikláin.

Ilyen körülmények között utazott Teleki március 23-án Rómába, ahol tárgyalásokat folytatott Mussolonival és Cianoval. A három napon át folytatott tárgyalások (amelyek lényegében tájékoztató jellegűek voltak) nem jártak különösebb eredménnyel, s nem segítették a dilemma megoldását sem. A megbeszéléseken Mussolini ismertette Hitlerrel folytatott március 18-i tárgyalásait. Kijelentette, hogy a Brenner-hágói találkozón Németország délkelet-európai előnyomulásáról nem esett szó. Németországnak továbbra is érdeke a nyugalmi állapot fenntartása e térségben. Több ízben hangsúlyozta, hogy Olaszország hadbalépésével számolni kell, s arra szólította fel Telekit,

¹¹⁹ Uo.

¹²⁰ O. L. Küm. res. pol. 1940 — 23 — 180.

¹²¹ C. A. Macartney : i. m. 390. l.

hogy a magyar kormány olasz fegyveres akció esetén is maradjon csendben semleges, s várjon Romániával szembeni területi követelésének rendezésével. Ciano elmondotta, hogy Ribbentrop-tól szerzett értesülései szerint Németország rövidesen meg fogja indítani a nyugati offenzívát. Teleki ama kérdésére, hogy a nyugati front megnyitásakor Magyarország tegyen-e semlegességi nyilatkozatot, Mussolini tagadó választ adott.

A megbeszéléseken Teleki részletesen ismertette álláspontját a román—magyar területi kérdésekről, s közölte, hogy hajlandó volna területi követeléseit csökkenteni és egy kompromisszumos megoldást elfogadni, amennyiben ez békésen eszközölhető lenne. Ciano azzal válaszolt e kijelentésre, hogy véleménye szerint a román kormány hajlandó lenne olyan deklarációra, amely jelentős területek átadását biztosítaná, ha a magyar kormánynál jóindulatot tapasztalna.

Teleki felvetette az esetleges német átvonulási kérelem ügyét is, amelyhez Mussolini nem fűzött semmiféle megjegyzést, Ciano pedig kijelentette, hogy „most nem tudna mit tanácsolni, ez a körülményektől függ”.¹²²

Teleki ama közlésére, hogy a magyar kormány nem hajlandó semmiféle módon a Szovjetunióval együttműködni, Ciano megjegyezte azonban, utalva a nyugati hatalmakra, hogy véleménye szerint mindég inkább megbocsájtanák a németekkel való közös fellépést, mint a Szovjetunióval való együttműködést.

A római tárgyalásokat eseménydús napok követték Budapesten. 1940. március 24-én Molotov a Szovjetunió Legfelső Tanácsának ülésén beszédet mondott, amelyben felvetette a beszaráb kérdés rendezésének ügyét is. Néhány nappal később Sztójay riadt jelentést küldött Berlinből arról, hogy megbízható értesülései szerint Németország esetleg támadást indít Románia ellen, az olajvidékek megszállása érdekében. A német kormány átvonulást fog kérni a magyar kormánytól, amelyre egy tagadó válasz háborút jelentene Németország és Magyarország között.¹²³ Röviddel Sztójay jelentése után a magyar kormány ismét olyan információt kapott, hogy Németország megszállja Romániát, ha a Szovjetunió bevonul Beszarábiába. Az információ szerint a német csapatok útvonala Magyarországon át vezetne Temesvár irányában. Hadműveleteik a Bánátra és az óromániai olajmezőkre korlátozódnának, míg Erdélyre a német kormány szabad átvonulás fejében szabad kezet biztosítana a magyar hadseregnek.¹²⁴

A hírek alapján április elsején a minisztertanács ülést tartott, hogy döntsön a német kormány esetleges felszólítására adandó válaszról, de egységes álláspontot nem sikerült kialakítani.¹²⁵ Ebben döntő szerepet játszott az a tény, hogy a Romániának nyújtott angol—francia garancia fennállott. Teleki, mint alább ismertetni fogjuk, döntés előtt ismerni szerette volna az angol kormány álláspontját. Április 6-án már egy szűkebbkörű megbeszélést tartottak Teleki, Csáky, Bartha honvédelmi miniszter és Werth vezérkari főnök részvételével, ahol megállapodtak azokban a kérdésekben, amelyeket a német katonai hatóságok előtt kívántak felvetni, ha tárgyalásra kerülne sor a Románia elleni együttműködésről. A megbeszélések eredményeként

¹²² O. L. Küm. res. pol. 1940 — 23. Iktató szám nélkül. Teleki feljegyzése a római megbeszélésekről.

¹²³ C. A. Macartney : i. m. 395. l.

¹²⁴ O. L. Küm. res. pol. 1940 — 41 — 517.

¹²⁵ C. A. Macartney : i. m. 396. l.

Werth megbízást kapott arra, hogy tegyen kezdeményező lépéseket és dolgozzon ki két tervezetet: 1. a Románia ellen indítandó közös német—magyar támadás esetére; 2. a német csapatok átvonulásának engedélyezése esetére.

Az első tervezet irányelveit a következőkben határozták meg: a közös német—magyar akcióra vonatkozó egyezmény csak a szovjet csapatok előrenyomulásakor lépne életbe, s Magyarország részvételét ebben az esetben az *Antikomintern-Paktummal kellene indokolni*. A tervezet értelmében a német csapatok Kelet-Galicián és Bukovinán keresztül, a kárpátukrajnai magyar vasútvonalak segítségével nyomulnának le Moldvába és a román petróleummezőkre, a magyar csapatok pedig a németek oldalát biztosítanák Erdély megszállásával; tisztázni a német hatóságokkal, hogy ki és miként intézkedik Jugoszlávia esetleges megmozdulásának fékentartására; végül az egyezmény létrehozásáról közös német—magyar—olasz katonai megbeszéléseket kellene folytatni, tekintettel Németországnak és Magyarországnak Olaszországhoz fűződő kapcsolataira.

A második tervezet szerint a magyar kormány engedélyezte volna a német csapatok átvonulását Magyarországon. Ez esetben a következők feltételeket kívánták biztosítani: leszögezni, hogy a német támadás a Szovjetunió ellen, illetve a Szovjetunió lépéseinek megelőzésére irányul, mivel így „...nemzetközi szempontból Magyarország helyzete sokkal könnyebb, mert antikomintern megmozdulásnak lenne beállítható”. Németország egyezzen bele abba, hogy Kelet-Szlovákiát a magyar csapatok „hátsó biztosítására” Erdéllyel egyidejűleg a Magas-Tátra—Losonc vonalig megszállják. (A magyar kormány Kelet-Szlovákia megszállását azzal az eléggé átlátszó ürüggyel kívánta indokolni, hogy az Erdélybe bevonuló magyar csapatok esetleg összeütközésbe kerülhetnek a szovjet hadsereggel.) Az átvonuló német csapatokat magyar területeken magyar parancsnokság alá helyeznék, mert „...nem vonulhatunk be Erdélybe azzal a látszattal, hogy Erdélyt quasi a németek szerzik meg nekünk. Ez a jövőre nézve okozna a magyar kormánynak nehézségeket.” Végül megállapodást kívántak létrehozni a magyar és német csapatok közötti demarkációs vonalról, a német csapatok felvonulási útjairól, a csapatok ellátásának, különösen a nyersanyag utánpótlásának kérdéseiről, mert „... egyáltalán nincs kizárva, hogy a hadjárat hosszú ideig elhúzódik és Magyarországnak számolnia kell az angol—francia hadüzenettel, annak minden konzekvenciájával együtt”.¹²⁶

Amikor a megbeszélésekről készített feljegyzést Csáky felterjesztette a miniszterelnökhöz, megfontolásra ajánlotta Telekinek, hogy nem lenne-e helyes Németországgal való együttműködés esetén kérni a német kormányt arra, hogy Magyarországgal megnemtámadási és örök barátsági szerződést kössenek.¹²⁷

Április 7-én a német hadsereg vezérkarának csoportfőnöke G. Kinzel vezérkari őrnagy a vezérkar megbízásából, Hitler beleegyezésével s a külügyminisztérium tudtával Budapestre érkezett, azzal a feladattal, hogy felvegye a kapcsolatokat a magyar vezérkari főnökséggel.^{127a} Arra azonban, hogy

¹²⁶ O. L. Küm. res. pol. 1940 — 41 — 517. Csáky feljegyzése a megbeszélésekről.

¹²⁷ Uo.

^{127a} A. Hillgruber : Hitler, König Carol und Marschall Antonescu. Wiesbaden. 1954. 68. l.

hivatalos tárgyalásokat folytasson a Románia elleni esetleges katonai együttműködésről, nem volt felhatalmazása.^{127b}

Teleki a németekkel való megbeszélések előtt szeretne volna megismerni az angol kormány álláspontját. Ezért egy memorandumot készített, melyben közölni kívánta az angol kormánnyal, hogy értesülései szerint Németországnak szándékában van a szovjet haderők Beszarábia irányába való megindulásuk esetén a romániai olajmezőket megszállni, s ehhez szabad átvonulást kívánnak Magyarországra területén, amelynek fejében Erdélyt a magyar csapatok szállják meg. A memorandum részletesen ecsetelte, milyen következményekkel járna Magyarországra a német átvonulás engedélyezésének megtagadása. Végül is a következő kérést intézte az angol kormányhoz: „...hajlandó-e kötelező ígéretet tenni arra, hogy a háború befejeztével vagy annak más alkalmasnak látszó fázisában

1. ugyanazt az érdektelenséget mutassa Erdélynek a magyar csapatok által történő megszállásával szemben, mint a német kormány,

2. és a területi foglalás jogosultságát nem fogja utóbb vitatni...”

A memorandum hangsúlyozta, hogy az angol válasz döntő befolyással lesz a magyar kormány elhatározására.¹²⁸

^{127b} DGFP Serie D. IX. 239—240. I. Editor's Note. A kötet közöl egy a nürnbergi háborús főbűnösök perében felhasznált okmányt (N. O. 1456—P. S.), amely azonban a publikált okmányok között nem jelent meg. Az okmány 1940. ápr. 26-i dátummal feljegyzést tartalmaz Keitel és Thomas tábornok, a Wehrwirtschafts- und Rüstungsamt főnöke közötti megbeszélésről. A megbeszélésen Keitel ismertette, hogy az Oberkommando des Heeres foglalkozott a Románia elleni támadás gondolatával és a magyar vezérkari főnökséggel való kapcsolat felvételének engedélyezését kérte Hitlertől. Hitler, hivatkozva arra, hogy a magyarok megbízhatatlanok lennének és Mussolinival is nehéz lenne az ügyet megértetni, nem engedélyezte a konkrét tárgyalások megindítását, ugyanakkor azonban nem ellenezte bizonyos titkos összeköttetések megteremtését a magyar katonai vezetőkkel. Az okmány közli, hogy Hitler fontolóra vette egy a Balkánon vagy Romániában indítandó defenzív akció megindítását a Szovjetunió ellen Beszarábiával kapcsolatban, amely felidézhetné az angol—francia katonai beavatkozást. Az Oberkommando des Heeres felvetette a csapatok gyors átszállítását a Bécs-Budapest útvonalon, amelyet Hitler azonban nem fogadott el.

„Conference of Chief of Office (General Thomas, Chief of Office of Military Economy and Armament) with Colonel General Keitel.

1. Chief of Office requests complete clarification with regard to the questions: What is the matter with the Balkans and what has to be done?

The Führer is striving with all possible means to keep the Balkans quiet.

The High Command of the Army has worked on the problem of an attack on Rumania and has approached Colonel General Keitel and the Führer to get permission to talk to the Hungarian General Staff. The Führer refused this, pointing out that the Hungarians were unreliable and that there was danger that the matter would be brought before the Duce. The Führer intends to take up the question of the Balkans with the Duce through Mackensen. Besides, Ribbentrop was to talk with Ciano!

In spite of this, the High Command of the Army has apparently established certain underground connections with Hungary, to which the Führer has not objected.

The Führer considers the matter of the Balkans and for Rumania as a defensive action against the Russians (Bessarabia), possible operations by General Weygand, the British (development of the fuel areas).

The High Command of the Army seems to have in mind a quick transport of troops via Vienna-Budapest for an attack on Rumania from the west. The Führer rejects this idea . . .”

¹²⁸ O. L. Küm. res. pol. 1940 — 41 — 517. Memorandum az angol kormány részére.

A memorandumot azonban valószínűleg nem küldték el Londonba.¹²⁹

Április 8-án Teleki Rómába is elküldte megbízottját, Baranyai Lipótot, azzal a feladattal, hogy ismerje meg az olasz álláspontot. Baranyai magával vitte a magyar kormány memorandumát, amelyben Teleki ismertette a német vezérkar tervéről szerzett értesüléseit és többek között a következőket írta: „...A magyar kormány nagyon jól tudja, hogy a németek elleni katonai ellenállás legfeljebb rövid ideig tartó epizód lehetne, mely ugyanakkor ürügyet szolgáltatna a németeknek arra, hogy hosszú időre befészkeljék magukat az országba; legalább is addig, amíg annak minden erkölcsi és gazdasági erejét ki nem zsákmányolták. Ebben az esetben természetesen féltő, hogy Németország Budapesten is olyan látszatkormányt teremtené a saját szolgálatára, mint az elmúlt évben Prágában.

Másrésről a magyar kormány tökéletesen tisztában van azzal, hogy Németország fokozatos behatolása talán még súlyosabb összeomláshoz vezetne, mint amely egy rövid, de bátor ellenállás után következne be, mert amit egy kormány saját jószántából enged egy másiknak, sokkal súlyosabban esik latba történelmének mérlegében, mint amire brutális erőszak kényszeríti rá.”^{129a} Ezek után mégis a német és magyar vezérkar tárgyalásának és megegyezésének lehetőségéről beszélt, s kérte, hogy az olasz kormány bizalmi emberén, Baranyai Lipóton keresztül válaszoljon a következő kérdésekre:

„1. Lehet-e számítani az olasz hadsereg segítségére egy német agresszió esetén.

2. Vajon módjában van-e az olasz kormánynak, abban az esetben, ha Oroszország megtámadná Romániát, Olaszország és Jugoszlávia erőit egyesíteni, abból a célból, hogy elfoglalják azokat a nagyhatalmak által fenyegetett balkáni területeket, amelyekre ezek a nagyhatalmak nem terjeszthetik ki befolyásukat.

3. Hajlandó-e Olaszország kezdeményező szerepet vállalni egy hármas paktumban az olasz, német és magyar vezérkarok között, mely Európa dunai térségének újjászervezésére vonatkoznék. A magyar kormány tudni véli, hogy Németország ennek a vállalkozásnak az előkészítésével foglalkozik, és meg van győződve róla, hogy kizárólag Olaszország hathatós közbelépése és segítése teremthet egyensúlyt ezen a tájon.

4. Vajon Olaszország foglalkozott-e már azzal a gondolattal, hogyan menne végbe Olaszország és Magyarország elsődrendű fontosságú anyagokkal és devizával való ellátása abban az esetben, ha Olaszország készletre érezne magát, hogy fegyverrel a kezében védje meg pozícióit e térségben.”^{129b}

¹²⁹ C. A. Macartney foglalkozva ezzel az okmánnyal, megállapítja, hogy arra válasz nem érkezett Londonból (396. l.). Az Országos Levéltár külügyminisztériumi irattárában a Memorandumhoz egy feljegyzés van csatolva. A feljegyzésen Ghyczy Jenő politikai osztályvezető kézjegyével 1940. ápr. 13-i dátummal a következő szöveg olvasható: „Tervezet, amely azonban Csáky miniszter úr szerint *nem* ment el Londonba.” Feltételezhető tehát, hogy az okmányt nem juttatták el az angol kormányhoz.

^{129a} I Documenti Diplomatici Italiani. Róma. 1959. Nona serie. Volume III. 727., 624–627. l.

^{129b} Uo. „1. s'il peut compter sur l'assistance des armées de l'Italie en cas d'une agression allemande;

2. si le Gouvernement italien est à même d'unir, au cas que la Russie s'attaque à la Roumanie, les forces de l'Italie et de la Yougoslavie pour l'occupation des territoires balkaniques menacés par des grandes Puissances dont la zone d'influence ne peut pas s'étendre sur les Balkans;

A Teleki megbizottjával folytatott megbeszéléseken Mussolini, aki háborúbalépésre készülődött Németország oldalán, hangoztatta, hogy „... ő szilárdan Németország mellett áll”, s elvben a német ajánlat elfogadását javasolta.¹³⁰ Ciano táviratozott Berlinbe, hogy megtudakolja, valóban támadást készítenek-e elő Románia ellen. A német kormány tagadólag válaszolt.^{130a} Másnap Baranyai és Villani ismét Mussolinihez ment, aki újból azt javasolta, hogy ha a német kormány kijelentése ellenére mégis sor kerülne Románia megtámadására, a magyar kormány őrizze meg nyugalmát és engedjen a német kérésnek. S amikor Baranyai megkérdezte, hogy Magyarország katonai ellenállása esetén számíthat-e Olaszország támogatására, Mussolini nevetve válaszolt: „Hát hogy képzelik ezt, amikor én Hitler szövetségese vagyok és az is szándékozom maradni?”¹³¹

1940. április 15-én, valószínűleg a német vezérkar megbizottjával folytatott megbeszélések alapján, Werth vezérkari főnök memorandumot terjesztett Horthy, Teleki, Csáky és Bartha honvédelmi miniszter elé. A memorandumban hosszasan fejtegette meggyőződését Németország verhetetlenségéről, majd kijelentette, hogy a németek katonai kooperációt ajánlottak fel Románia ellen. A katonai együttműködést önmagában azonban nem tartotta elegendőnek. Előfeltételként a német—magyar politikai szövetséget jelölte meg. Követelte, hogy a kormány adja fel semlegességi politikáját, s nyíltan álljon Németország oldalára. Ily módon Németország segítségével realizálhatja a területi követeléseit Romániával szemben, sőt esetleg elérheti Szlovákia Magyarországhoz csatolását is.¹³²

A vezérkar támadása a kormány külpolitikai vonala ellen egybeesett azzal a jelentős jobbratolódással, amely 1940 tavaszán a belpolitikai életben bekövetkezett. Az uralkodó osztályon belül egyre jobban szaporodtak azok a hangok, amelyek az eddigi németbarát semleges külpolitikát Németországhoz való nyílt háborús csatlakozással kívánták felcserélni. A kormánypárt jobbszárnya, a vezérkar, a nyilaskeresztes párt erőteljes támadást indított a kormány ellen, s a fasiszta Németország fenntartás nélküli kiszolgálását követelte. Imrédi Béla 1940. március 15-én és később több más alkalommal a Magyar Élet Pártjában nyílt támadást intézett a kormány külpolitikája ellen, és követelte az eddigi külpolitika felülvizsgálatát.¹³³ Milotay István az „Új Magyarság” c. lapjában sorozatosan írta támadó cikkeit. Április 21-én Németország teljes kiszolgálásának „elméleti megalapozásán” mesterkedve a következőket írta: „Egy kis nemzet sokszor olyan helyzetbe kerülhet, hogy nem

3. si l'Italie veut prendre l'initiative d'un Pacte à trois entre les états majors italien, allemand, et hongrois en vue de la réorganisation de l'Europe Danubienne. Le Gouvernement hongrois croit savoir que l'Allemagne se prépare à cette entreprise et il est convaincu que seulement avec l'intervention efficace et l'aide de l'Italie pourrait se créer un équilibre dans ces contrées;

4 si l'Italie s'est déjà occupée de l'idée comment l'approvisionnement en matières premières et en devises pourrait s'effectuer et de l'Italie et de la Hongrie dans le cas où l'Italie se verrait forcée de défendre ses positions dans cette région aux armes à la main”.

¹³⁰ Ciano naplója. 1940. ápr. 8-i bejegyzés. 232. l.

^{130a} I Documenti Diplomatici Italiani. Nona serie Volume III. 718, 720. sz. irat 619—620. l.

¹³¹ Ciano naplója. 1940. ápr. 9-i bejegyzés. 233. l.

¹³² C. A. Macartney : i. m. 379. l. j

¹³³ O.L. Kozma iratok. 11. csomó.

is nagyon válogathat se a barátok, se a barátság feltételei között. Meg kell adnia magát a nálánál hatalmasabb fél barátságának s minden árat meg kell ezért fizetnie.”¹³⁴

Ezzel egyidejűleg Németország gazdasági és politikai nyomása is fokozódott Magyarországon. Sztójay szüntelenül küldte jelentéseit, amelyekben tolmácsolta a németek kifogását a sajtó hangjával vagy egyes cikkekkel kapcsolatban, vagy éppen fokozott gazdasági követeléseknek adott hangot. 1940. május 3-án jelentette, hogy tudomása szerint a német külügyminisztériumban egy memorandumot készítenek elő a német—magyar kapcsolatokról, amelyek német megítélés szerint sok kívánnivalót hagynak hátra mind politikai, mind pedig gazdasági szempontból. Sztójay jelentése szerint a memorandum egy nagyméretű parlamenti kampányt javasol a kormány ellen, az Imrédi-csoport és a nyilaskeresztes képviselők felhasználásával, azzal a rendeltetéssel, hogy követelje a kormánytól minden, a közvéleményt befolyásolható németellenes hangulat megszüntetését, s határozott, nyílt tengelybarát politika kialakítását.¹³⁵

A jobboldali ellenzék, valamint a vezérkar koncentrált támadása, a fokozódó német nyomás fontos lépések megtételére készítették Teleki miniszterelnököt. Ezek a lépések egy irányban, a fasiszta Németországnak tett további engedmények, külpolitikai programjának fokozatos feladása irányában hatottak. Werth memorandumára reagálva levelet írt Horthynak, amelyben védelmezte kormányának politikai irányvonalát s követelte, hogy a vezérkar akcióját állítsa le.¹³⁶ Ugyanakkor április 17-én a következő tartalmú levelet írta Hitlernek:

„Mélyen tisztelt Kancellár Úr!

A magyar kormány továbbra is állja azt a nyilatkozatát, hogy — a Német Birodalom és Olaszország érdekeinek megfelelően — ameddig a két állam kormányának vezetőivel újabb megbeszélést nem folytatott, a maga részéről teljes erővel, még áldozatok árán is, igyekszik a békét Közép-Európában és a Balkánnak őt érintő részeiben fenntartani.

Mindazonáltal a legutóbb a Balkánon, valamint a Dunán lejátszódott események kötelességévé teszik a magyar kormánynak felvetni a kérdést a Német Birodalom kormánya előtt, nem látja-e elérkezettnek az időt arra, hogy az olasz kormány bevonásával a három hatalom között megbeszélések induljanak meg a célból, hogy minden eshetőségre mind a három állam fel legyen készülve, meglepetés ne érhesse, illetve bevégzett tények elé ne állítsák őket...

A megbeszélések fel kellene, hogy öleljék azokat az eshetőségeket is, amelyek a diplomácia normális eszközein kívül esnek, továbbá fontos e tárggyal összefüggő politikai, gazdasági és forgalmi kérdéseket...”

Levele végén kérte, hogy Hitler mielőbb adjon választ, hol és mikor gondolná a három ország képviselőinek találkozását összehívni.¹³⁷

¹³⁴ Uj Magyarország. 1940. ápr. 21.

¹³⁵ C. A. Macartney : i. m. 395. l.

¹³⁶ Uo. 397. l.

¹³⁷ Magyarország és a második világháború. 112. sz. irat. 269. l.

Teleki tehát ismét felvetette a háromhatalmi tárgyalások gondolatát (ugyanúgy mint 1939 júliusában), kifejezve készségét a fasiszta nagyhatalmakkal való együttműködésre és szövetségre, de ehhez Magyarország számára az egyenrangú partner jogait követelte legalábbis a délkelet-európai kérdésekben. Ez a levél nemcsak azt jelentette, hogy egy általa kezdeményezett megbeszélés révén kipuhatólja a németek általában a Balkánnal és különösen Romániával kapcsolatos terveit. A levél azon kitétele, hogy „*a megbeszélések fel kell, hogy öleljék azokat az eshetőségeket is, amelyek a diplomácia normális eszközein kívül esnek, továbbá fontos, e tárggyal összefüggő politikai, gazdasági és forgalmi kérdéseket*”, — világosan utal arra, hogy amennyiben a német kormány valóban Románia megtámadására indulna, s ehhez Magyarország aktív közreműködését vagy csapatai számára átvonulást kérne — Teleki ehhez beleegyezését adná. Ezt a megállapítást nemcsak a Hitlerhez írt április 17-i levél, hanem a budapesti angol követtel április 22-én folytatott beszélgetése is igazolja.

Április 22-én O'Malley angol követ felkereste Telekit és kormánya megbízásából megkérdezte, hogy a magyar kormány ellenállna-e abban az esetben, ha a németek átvonulást kérnének Magyarországon Románia megtámadására. A nagyobb nyomaték kedvéért hozzátette, mivel Nagy-Britannia jelenleg ellátja Magyarországot bizonyos stratégiai nyersanyagokkal, tudnia kell, hogy ez olyan ország számára megy-e, amely átengedi a német csapatokat, vagy amely ellenáll Németországnak.¹³⁸

Teleki azzal válaszolt, hogy az angol kormány általában nem mutat megértést Magyarország iránt, s nem tudja, mit kapna viszonzásul a magyar kormány, ha a német követelésekkel szembeszállna. Hangoztatta, hogy a német átvonulással kapcsolatos állásfoglalás teljesen a magyar kormány ügye, s ezért nincs értelme, hogy nyomást gyakoroljanak rá. Nem volt hajlandó semmiféle ígéretet tenni az angol követ előtt, sőt sértett hangon jelentette ki: „Ha azt kérte volna valaki Magyarországtól, hogy Jugoszlávia, Bulgária, Törökország ellen ne engedjen csapatokat felvonulni, vagy átmenni, ezt Magyarország megértette volna, és erről lehetett volna beszélni. De Magyarországtól azt kérni, hogy Románia ellen ne engedjen átvonulni csapatokat — bárkinek a csapatait, legyen az Németország, Mexikó vagy Svédország — Magyarország helyzetének s a magyar nemzetnek félreismerését jelenti, amely sértő és lenéző egyszerre...”¹³⁹

Teleki levelét — amelyet másolatban Mussolininak is elküldtek¹⁴⁰ — április 20-án adta át Sztójay Hitlernek. Hitler nem adott azonnali választ, azzal térve ki, hogy még át kell gondolni az ügyet és az olasz kormánnyal is megbeszélést kell folytatnia.¹⁴¹

Halder naplójának 1940. április 24-i bejegyzése a Hitlernél tartott konferenciával kapcsolatban foglalkozik azzal a reakcióval, amelyet Teleki levele váltott ki Hitlerből, röviddel a levél átadása után. Halder leírja, hogy Hitler ismertette Teleki levelét, megjegyezve, féltő, hogy Magyarország támadást indít Románia ellen. Ez azonban ellentétben áll azzal a német kíván-

¹³⁸ C. A. Macartney : i. m. 398. l.

¹³⁹ O.L. Küm. res. pol. 1941 — 41. Tájékoztató a londoni és washingtoni követek számára Magyarország külpolitikájáról. Ebben a tájékoztatóban visszaemlékezve ismeretik az angol követ és Teleki megbeszélését

¹⁴⁰ O.L. Küm. res. pol. 1940 — 41 — 270.

¹⁴¹ O.L. Küm. res. pol. 1940 — 41 — 289.

sággal, hogy a nyugalmi helyzetet a Balkánon fenntartsák. Ugyanakkor ama véleményének is kifejezést adott, hogy egy román—magyar háború esetén a magyar hadsereg vereséget szenvedne. Hitler e megbeszélésen ismertette Mussolinihez küldött üzenetét, amely a következőket tartalmazta:

1. Magyarország eddig nem hozott áldozatokat,
2. Magyarország nem indíthat egyedül támadást Románia ellen, már Jugoszlávia miatt sem,
3. Magyarország támadása a szovjet hadseregnek a Balkánon való megjelenését eredményezheti.^{141a}

A római német nagykövet április 24-én értesítette Cianot Teleki indítványáról, és közölte vele, hogy a német kormány nem tartja aktuálisnak a hármass megbeszélést.¹⁴² Május 4-én Ciano ismertette a németek állásfoglalását a római magyar követtel, s hozzátette, hogy maga is hasonlóan vélekedik, és azért nem kíván a német—olasz—magyar megbeszélések ügyében lépéseket tenni.¹⁴³ Május 9-én Ribbentrop is közölte Sztójayval, hogy a megbeszéléseket a német kormány nem tartja kívánatosnak, mert az a jelen helyzetben nyugtalan és idegenkedő hangulatot teremtene a Balkán-államok között, ami veszélyeztethetné Németország gazdasági érdekeit, sőt esetleg a szövetségesek balkáni intervencióját is provokálhatná.¹⁴⁴

Ribbentropnak ez a közlése a német hadsereg nyugati offenzívájának előestéjén hangzott el. Másnap, május 10-én indult meg a pusztító támadás Belgium, Hollandia és Franciaország ellen. Az offenzíva sikeréhez Hitlernek más területeken teljes nyugalomra volt szüksége, s ezért semmiféle olyan lépésre nem volt hajlandó, amely zavarhatta volna Franciaország leigázására összpontosított erőit. Teleki levele, amely a magyar kormányt úgy tüntette fel, mint aki kezdeményező szándékkal kíván fellépni Románia ellen, alkalmat adott Hitlernek arra, hogy ismételten figyelmeztesse Magyarországot Németország délkelet-európai érdekeire, arra, hogy Németország beleegyezése vagy közreműködése nélkül semmiféle lépést nem lehet tenni, hogy revíziós igényeit csak német támogatással elégítheti ki.

Hitler május 14-én válaszolt hivatalosan Teleki levelére. A levélben utalt arra, hogy a nyugati hadjárat minden erőt leköt a győzelem koncentrálására, és ezért a Balkánon feltétlenül békére van szüksége. Németország itt

^{141a} Idézi DGFP Series D. IX. 198. 1. 2. sz. jegyzet: „3 : 3 p. m. Conference with the Führer. (a) Political survey: Teleki has written a letter to the Führer: So far Hungary has made sacrifices only. This must changed. Proposes tripartite talks. Führer afraid that Hungary wants to resort to force against Rumania. Does not fit in with our intention to maintain tranquillity in the Balkans. Besides, Hungary can not do this by herself. She will be thrashed. The state is ripe for an internal collapse. During the past summer assurance that Hungary was unable to wage war longer than three days, as ammunition, etc. was lacking. Therefore, the first thing will be that tremendous demands will be made upon us. Duce has tried to restrain the Hungarians. Up to now, apparently, not with definitive success. Therefore the Führer has established contacts with the Duce through Mackensen and is making his own attitude dependent on that of the Duce. He wants to leave the southeastern area to the Duce anyway . . .”

„Führer has had the following communicated to the Duce: a) Hungary has made no sacrifices so far. b) Hungary should not march alone, if only on account of Jugoslavia. c) Hungary's dashing forward (vorpellen) might bring Russia into the Balkans which would be very serious . . .”

¹⁴² Ciano naplója. 1940. ápr. 24-i bejegyzés. 236. l.

¹⁴³ O. L. Küm. res. pol. 1940 — 41 — 317.

¹⁴⁴ DGFP IX. köt. 135. sz. irat. 2. sz. jegyzete. 198. l.

„kizárólag gazdasági érdekeit követi”, s ezért jó kapcsolatokat kíván fenntartani a délkelet-európai országokkal. Olyan politika — írja —, amely a jelenlegi helyzetben a Balkánon „új fejlődést” igyekszik kezdeményezni, beláthatatlan következményekkel járna, s ezért Németország Olaszországgal egyetértésben a Balkánon nem vállalkozik semmire. Hitler nem felejtette el Telekit figyelmeztetni arra, hogy amikor Magyarországnak nyugalmat ajánl, nem áldozatokat követel, mert a magyar kormánynak tudnia kell, hogy a Németországgal és Olaszországgal való „barátságos együttműködés Magyarország számára nem lényegtelen előnyöket hozott”. Végül is arra hivatkozva, hogy a nemzetközi közvéleményben nagy feltűnést okozna, ha a három ország képviselői tanácskozást tartanának, Teleki javaslatát elvetette.¹⁴⁵

Néhány nappal később, május 20-án Teleki újabb terjedelmes levelet küldött Hitlerhez, amely viszontválasz volt a 14-i levélre. A levél első részében tudomásul véve Hitler közléseit, hogy semmiféle Románia-ellenes akciót nem tűr el, a következőket írja: „... A magyar királyi kormány nem változtatta meg véleményét, melyet közölt a birodalmi külügyminiszterrel múlt év szeptemberében és az olasz királyi külügyminiszterrel ez év áprilisában, nevezetesen, hogy a két nagyhatalom megegyező akarata értelmében, melyet baráti módon közöltek velünk, mi készek vagyunk arra, hogy elhalasszuk erőfeszítéseinket arra nézve, hogy elérjük törvényes igényeinket, hogy helyreállítsuk azokat a hibákat, melyeket a trianoni békediktátumban ránk kényszerítettek és a melyek tönkre teszik a magyar nemzet életképességét. — addig az időpontig, amikor már nem zavarjuk a baráti nagyhatalmak érdekeit és a tak-

¹⁴⁵ O. L. Küm. res. pol. 1940 — 41 — 343. A levél fontosabb részerei a következők: „... Das eigene Interesse Deutschlands, das in dem ihm aufgezwungenen Existenzkampf alle seine Kräfte auf das eine Ziel des Sieges über seine Gegner zu konzentrieren gewillt ist, geht nach wie vor dahin, wenn irgend möglich den Frieden und die Ruhe auf dem Balkan nicht gestört zu sehen. Die Interessen Italiens liegen, wie durch die gemeinsame Aussprache hierüber erneut festgestellt wurde, durchaus in der gleichen Linie... .

Dementsprechend wünscht Deutschland, das ausschließlich wirtschaftliche Interessen auf dem Balkan verfolgt, mit allen dortigen Staaten politisch und wirtschaftlich gute Beziehungen zu unterhalten. Die von den Feindmächten ausgestreuten Gerüchte, die immer wieder versuchen, Deutschland die Absicht eines militärischen Vorgehens auf dem Balkan unterzuschleichen, sind völlig abwegig. Es ist klar, daß die Gegner Deutschlands solche Versuche nur unternehmen, um — sei es durch die Erzeugung einer nervösen Atmosphäre — deutsche Truppen auf dem Balkan zu binden und Sabotageakte gegen lebenswichtige wirtschaftliche Verbindungen der Achsenmächte zu begünstigen, oder um gegebenenfalls hierdurch eigene aggressive Absichten zu tarnen.

Ich bin aber außerdem überzeugt, daß die auf die Erhaltung des Friedens auf dem Balkan gerichtete Politik der Achsenmächte am Ende auch den Interessen Ungarns entspricht. Ebenso wie ich glaube, daß das freundschaftliche Zusammengehen mit Deutschland und Italien für Ungarn schon bisher nicht unwesentliche Vorteile mit sich gebracht hat, wird — wie mir scheint — auch in Zukunft eine mit der deutsch-italienischen Haltung übereinstimmende ungarische Politik nicht nur keine Opfer von Ungarn verlangen, sondern sich auch weiterhin zum Nutzen des ungarischen Volkes auswirken. Eine Politik, die in der gegenwärtigen Situation auf dem Balkan neue Entwicklungen anzubahnen oder zu begünstigen suchte, die zur Vermehrung der allgemeinen Spannungen führen könnten würde zwar vielleicht in ihrem Beginn, nicht aber in ihrem Ausgang übersehbar sein.

Unter diesen Umständen halte ich es für bedenklich, jetzt eine die internationale Öffentlichkeit sicher stark erregende Zusammenkunft deutscher, italienischer und ungarischer Vertreter zur Besprechung von Balkanfragen zu veranstalten. Diese Bedenken werden von der italienischen Regierung geteilt. Auch diese ist der Meinung, daß eine Zusammenkunft mit so eindeutiger Tendenz daher bei der heutigen Lage im übereinstimmenden Interesse der drei Mächte vermieden werden sollte... .”

tikai keresztülvitelét ezeknek az érdekeknek. Noha a magyar kormányban megbízható információk alapján az a benyomás alakult ki, hogy nemzeti követeléseinket — különösen keleten — karddal a kézben is kielégíthetjük: teljesen tudatában vagyunk annak fontosságának, hogy fenntartsuk a békét, mert sohasem veszítjük szem elől, hogy érdekeink közösek a tengelyhatalmakéval. . . .” Majd azt fejtegeti, hogy a magyar kormány saját erejéből kívánja Romániával szembeni területi követeléseit megoldani, ezért kéri, hogy a tengelyhatalmak „. . . ismerjék fel és méltányolják azt az elhatározást, hogy mi áldozatokat hozunk ebben a becsületbeli kérdésben. . . .”, s ismételten biztosította Hitlert, hogy „. . . mi is loyálisak maradunk előbbi elhatározásunkhoz és az ügyek jelenlegi állását tekintve nincs szándékunkban semmi olyat tenni, ami megzavarná a békét és a nyugalmat a Duna és a Balkán területén.

Az a kívánságunk, hogy nemzeti feladataink teljesítése a tengelyhatalmak érdekeivel párhuzamosan haladjon, mert baráti együttműködésünk a tengelyhatalmakkal eddig nem jelentéktelen előnyökkel járt.” A levél további részében ismerteti Hitlerrel a magyar kormány katonai intézkedéseit és fejtegetésében igyekszik Hitler figyelmét az állítólagos szovjet veszélyre felhívni, amely nemcsak Magyarországot és a Balkánt, hanem a sokkal távolabbi területeket is „fenyvegeti”, s ezzel igyekszik területi igényeinek szükségességét igazolni. Végül reményét fejezte ki, hogy „. . . ha a harcok végén elkövetkezik Európa új rendje a Duna és a Balkán területén is, ami minden nemzet érdekében jól átgondolt rend kell hogy legyen, amely hosszú időre békét hoz. . . a tengelyhatalmak szóban és tettben mellettünk fognak állni, hogy mi keresztülvihezzük terveinket a megfelelő időben és a legjobb módon.”¹⁴⁶

Teleki levele tehát lemondást jelentett — legalább is átmenetileg — a Romániával szembeni területi követelések kielégítéséről. A levélen érezhető, hogy a nyugati offenzíva, a német villámháborús sikerek Telekire is nagy hatást gyakoroltak. Az eseményekkel egyidejűleg a Romániával szembeni német—magyar kooperáció is lekerült ideiglenesen a napirendről. A Pester Lloyd május 25-i számában cikk jelent meg arról, hogy Magyarország és Németország nem gondol a béke megzavarására Délkelet-Európában. A lap ugyanezen számában tudósítás jelent meg a római tudósító tollából arról, hogy a tengelyhatalmaknak abban az esetben is közös érdekük a béke fenntartása Délkelet-Európában, ha Olaszország beavatkozik a háborúba és Földközi tengeri háború alakulna ki.¹⁴⁷

A nyugati offenzíva megindulása, Nyugat-Európa leigázása, új helyzetet teremtett a nemzetközi viszonyokban, s új helyzetet teremtett Magyarországon bel- és külpolitikai viszonyaiban is. Ennek elemzése azonban már más tanulmány feladata.

¹⁴⁶ DGFP IX. köt. 284. sz. irat, 262—267. l.

¹⁴⁷ Pester Lloyd. 1940. máj. 25. „Allgemein herrscht die Ansicht, auch wenn Italien interveniere, werde Südosteuropa und das Donaubecken nach wie vor den Frieden wahren. Indes kann diese Frage die italienische Intervention nicht beeinflussen, da Italien den Kampf auch gegen eine gemeinsame Front von Großmächten, Mittel- und Kleinmächten im Mittelmeer aufzunehmen in der Lage ist. Jedoch ist der Balkanfriede ein gemeinsames Interesse der Achsenmächte, so daß es gelingen dürfte, den Balkan auch für den Fall eines Mittelmeerkrieges zu neutralisieren.”

ДЬ. ЮХАС

МАТЕРИАЛЫ К ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКЕ ПРАВИТЕЛЬСТВА ТЕЛЕКИ ВО ВРЕМЯ
«СТРАННОЙ ВОЙНЫ»

Резюме

В сентябре 1939 г., когда разразилась вторая мировая война, правительство Телеки не вступило в войну, но также не объявило о своем нейтралитете. Основная политическая линия внешней политики Венгрии заключилась и после начала войны в ориентации на Германию, в союзе с фашистской Германией. Однако группа венгерских господствующих классов, к которой принадлежал и граф Паль Телеки, не надеялась на возможность победы Германии в войне против западных держав и поэтому она стремилась сохранить Венгрию вне войны. И хотя правительство проводило политику, благоприятную державам «оси», оно не желало вступить на путь открытого разрыва с Англией и Францией.

Во время «странной войны» венгерские господствующие классы с надеждой рассматривали попытки, направленные на соглашение западных держав и Германии и на создание единого антисоветского капиталистического фронта. Венгерское правительство активно поддерживало эти стремления, особенно во время советско-финской войны.

В месяцы, последовавшие началу войны, основная практическая цель венгерского правительства заключалась в осуществлении территориальных требований в отношении Румынии. Это стремление привело к постепенному отказу от внешнеполитической концепции правительства, к все более крупным уступкам фашистской Германии. Статья рассматривает позицию германского, итальянского и английского правительств в отношении территориальных требований венгерского правительства. Она показывает дипломатические шаги венгерского правительства, переговоры в январе 1940 г. в Венеции, переговоры министр-председателя Телеки в Риме.

Статья занимается положением Центральной и Юговосточной Европы во время «странной войны» и планом нейтрального блока в Центральной Европе. Она обрисовывает политику Германии по отношению к Центральной и Юго-восточной Европе. Она рассматривает выдвинутый германским генеральным штабом весной 1940 г. план о возможной совместной германско-венгерской акции против Румынии, связанную с этим позицию венгерского правительства и его дипломатические шаги, письма министр-председателя Телеки Гитлеру с 17 апреля и 20 мая 1940 г.

GY. JUHÁSZ

LA POLITIQUE ÉTRANGÈRE DU GOUVERNEMENT TELEKI A L'ÉPOQUE DE
LA „DRÔLE DE GUERRE”

Résumé

Lorsque, en septembre 1939, la deuxième guerre mondiale éclata, le gouvernement Teleki sans entrer en guerre, ne fit pas non plus de déclaration de neutralité. Même après le déclenchement de la guerre la ligne générale de la politique étrangère de la Hongrie restait toujours l'alliance avec l'Allemagne fasciste. Toutefois, certain groupe de la classe dirigeante hongroise, groupe auquel appartenait aussi le comte Pál Teleki, n'ayant aucune confiance en la victoire des Allemands sur les puissances occidentales, voulait, pour cette raison, tenir la Hongrie à l'écart de la guerre. C'est ainsi que le gouvernement, tout en appuyant l'Axe, tenait à éviter la rupture ouverte avec l'Angleterre et la France.

A l'époque de la „drôle de guerre”, la classe dirigeante hongroise suivait avec intérêt et espoir les tentatives visant à arriver à un compromis entre les puissances occidentales et l'Allemagne et à créer un front uni des pays capitalistes dirigé contre l'Union Soviétique. Ces tentatives furent appuyées de façon active par le gouvernement hongrois, particulièrement à l'époque de la guerre finno-soviétique.

Dans les mois qui suivirent le début de la guerre, le gouvernement hongrois s'est fixé comme objectif principal la satisfaction de ses revendications territoriales envers la Roumanie. Ces efforts aboutirent à l'abandon successif de ses conceptions en matière

de politique étrangère et à des concessions grandissantes faites à l'Allemagne fasciste. L'étude analyse l'attitude des gouvernements allemand, italien et anglais vis-à-vis des revendications révisionnistes du gouvernement hongrois, les démarches diplomatiques de celui-ci, les négociations de Venise en janvier 1940 et les pourparlers du premier ministre Teleki à Rome.

L'auteur examine ensuite la situation de l'Europe centrale et sud-orientale à l'époque de la „drôle de guerre” et le projet d'un bloc neutre en Europe centrale. Il esquisse un tableau de la politique poursuivie par l'Allemagne en Europe centrale et sud-orientale, et expose les projets de l'état-major allemand concernant une action germano-hongroise éventuelle contre la Roumanie, au printemps de 1940. Après avoir examiné l'attitude du gouvernement hongrois et ses mesures diplomatiques, il communique le texte des lettres envoyées le 17 avril et le 20 mai 1940 par le président du gouvernement Teleki à Hitler.